МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет біології, географії та екології
Кафедра географії та екології

ТОПОНІМІКА МИКОЛАЇВЩИНИ

Кваліфікаційна робота (проєкт)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: здобувач 2 курсу 05-214М групи
Спеціальності 014 Середня освіта
Спеціалізації 014.07 Географія
Освітньо-професійної програми
«Середня освіта (Географія)»
Ковалів Павло Васильович

Керівник д. геогр. н., професор Пилипенко І. О.
Рецензент вчитель географії Херсонської
спеціалізованій школі І-ІІІ ступенів №50
Херсонської міської ради Шнейдміллер Н.К.

Івано-Франківськ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП …….3

РОЗДІЛ 1. Теоретичні та методичні підходи в дослідженні топонімів

1.1. Розвиток топонімічних досліджень……6

1.2. Принципи та проблеми класифікації топонімів…….11

1.3. Методологічні особливості топонімічних досліджень……17

РОЗДІЛ 2. Топонімічний аналіз ойконімів і гідронімів Миколаївської області

2.1. Відображення географічного середовища в ойконімах …….22

2.2. Відображення діяльності людини в ойконімах області …….29

2.3. Топонімічний аналіз гідронімів Миколаївщини ……..43

РОЗДІЛ 3. Проблеми та перспективи застосування топонімічних матеріалів

3.1. Використання топонімічної інформації у навчальні і туристично-краєзнавчій діяльності ……..56

3.2. Впровадження результатів географічно-топонімічного аналізу в рекреаційну та туристичну діяльність області …….60

ВИСНОВКИ ……..73

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ …….76

ДОДАТКИ

Додаток А …….82
Додаток Б ……..83
Додаток В ……84
Додаток Г ……85
Додаток Д …….92
Додаток Е ……93
Додаток Ж ……94
Додаток З ……..95
Додаток И …….96
Додаток К …….97
Додаток Л …….98

ВСТУП

Актуальність теми. Дослідження топоніміки є складовою частиною географії, що дає відповідь на питання, як на певній території протягом історичного часу, за різних суспільно-економічних умов складалася культура географічних найменувань з унікальними характеристиками та особливостями.

Вивчення назв, їх походження, становлення, перейменування має важливе пізнавальне значення, адже назва географічного об'єкта не буває випадковою, оскільки в ній відображені особливості місцевої географії, природи краю, історія, мова, культура народу і народів, які населяли її. Топоніміка допомагає встановити залежність назв від природних особливостей, соціально-історичних, виробничих та інших явищ і процесів, які відбувалися на даній території.

Сьогодні, коли Україна переживає важкі часи в умовах широкомасштабної російської агресії, є потреба в переосмисленні свого минулого, зміцненні патріотизму та відповідальності за майбутнє. Всебічне вивчення топонімів, з'ясування їхньої мотиваційної бази, має розкрити географічні, культурологічні, етнографічні, краєзнавчі аспекти суспільного життя, розширити уявлення про образ території, її географічний, історичний, політичний простір. Дослідження походження тих чи інших географічних топонімів, артефактів, нові тлумачення давніх подій, у тому числі тих, що мають безпосереднє відношення до України, відмова від штучно нав'язаних назв, відновлення історичних топонімів населених пунктів, вулиць, майданів, урбанонімів, гідронімів є актуальною проблемою сьогодні і потребує міждисциплінарного підходу, залучення широкого кола вчених-дослідників у цьому напрямку: істориків, лінгвістів і, безумовно, географів. З огляду на вище сказане тема нашого дослідження **є актуальною**.

Мета дослідження - з’ясувати особливості номінації географічних об’єктів Миколаївщини, зокрема мактротопонімів та макрогідронімів регіону, визначити вплив природно-географічних, історичних і соціально-культурних процесів на чинники найменувань області.

Для досягнення зазначеної мети визначено наступні **завдання**:

1) проаналізувати стан дослідження топонімів та розглянути підходи до їх класифікації;

2) дослідити ойконіми і гідроніми Миколаївської області, з’ясувати способи творення та їх походження;

3) здійснити порівняльний аналіз мотиваційних ознак ойконімів і гідронімів, які лежать в основі топонімічного простору Миколаївської області;

4) створити узагальнюючу класифікаційну схему топонімів Миколаївської області;

5) запропонувати шляхи популяризації топонімічних знань на прикладі Миколаївщини.

Об’єкт дослідження є сучасна макротопоніміка Миколаївської області, як географічне явище із притаманними властивостями територіальності та взаємодії в системі природа-господарство-історія-населення.

Предмет дослідження – закономірності та мотиви, які впливали на формування топонімічних назв Миколаївщини на різних етапах історико-географічного розвитку та їх особливості.

Методи дослідження. У роботі застосовані класичні (традиційні), нові та новітні методи конструктивно-географічного, використано елементи лінгвістичного та загальнонаукового історичного аналізу території. Основну роль в досліджені відіграли традиційні методи, а саме: польові дослідження, описові методи, історичні та лінгвістичні наукові методи; з нових методів були застосовані - географічні і картографічні; найновіші методи – статистичні, математичні, методи

моделювання, теорії інформації, методи компонентного аналізу, засоби ГІС-технологій тощо.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в спеціальному географічно-топонімічному аналізі топонімів території Миколаївської області: проведено географічний, історичний і лінгвістичний огляд географічних макротопонімів регіону. Здійснено розподіл топонімічної інформації за класифікаційними ознаками. Створено класифікацію макротопонімів Миколаївської області. Запропоновано заходи для популяризації топонімічних знань.

Практичне значення одержаних результатів. Проведене дослідження покликане розкрити культурологічні, етнографічні, краєзнавчі аспекти суспільного життя Миколаївщини, розширити уявлення про образ території, її географічний, історичний, політичний простір. Матеріали роботи сприятимуть подальшому дослідженню і вивченню топоніміки регіону як на макро, так і макрорівні. Матеріали роботи можуть бути використанні в навчально-виховному процесі і в краєзнавчій роботі, в створенні на даній території туристично-рекреаційних об’єктів за топонімічним спрямуванням. Результати дослідження можуть бути використані студентами-географами в ході підготовки курсових робіт та виконанні індивідуальних дослідних завдань краєзнавчої тематики, у процесі розробки навчально-методичних матеріалів на педагогічній виробничій практиці тощо.

Апробація результатів дослідження. За матеріалами дослідження була підготовлена стаття «Класифікація ойконімів і гідронімів Миколаївської області» і прийнята до друку в електронний альманах «Магістерські студії» Херсонського державного університету, 2024.

РОЗДІЛ 1

Теоретичні та методичні підходи в дослідженні топонімів

1.1 Розвиток топонімічних досліджень

Географічні найменування – неодмінні складники буття людини. Інтерес до них – невичерпний і постійний, адже топоніміка є відбитком географічного, культурного та історичного життя людей, вона виступає орієнтиром у просторі і часі. Топоніміка - це факти історії, культури, вона вказує на географічні умови розташування поселення, на специфіку господарювання мешканців, на заняття та промисли які поширені у даній місцевості.

Перші спроби створення топонімічної інформації були здійснені ще мандрівниками стародавнього світу, які на картах своїх подорожей позначали місцеві назви і здійснювали їх опис. Прикладом є Геродот і його праця «Історія». В Україні перші топонімічні дослідження здійснені Нестором-Літописцем в праці «Повість минулих літ», де описано «… звідки пішла Руська земля», дається характеристика значення назви «Русь», подаються відомості про походження назв слов'янських племен тощо [39].

Сам термін «топоніміка» виник у 30-х рр. XIX ст., а значний інтерес до вивчення топоніміки посилився в кінці XIX ст. в Англії, Франції, Німеччині, США та інших країнах світу. Створюються топонімічні комісії й товариства з дослідження географічних назв. Особливо актуалізувалися топонімічні дослідження до середини XX ст., зокрема у Чехословаччині, де було відкрито топонімічний відділ Академії наук з науковою школою висококваліфікованих фахівців і започатковано друк академічного журналу за даним спрямуванням. У Польщі видається серія топонімічних досліджень пов'язаних зі слов'янськими назвами річок. Як джерело для визначення прабатьківщини слов'ян, опубліковано багатотомний історичний антропонімічний словник.

Питання топоніміки також були в колі інтересів українських дослідників. Деякі з них, наприклад, Олександр Потебня, у своїх наукових працях спирався на матеріал топонімічних досліджень; Михайло Максимович, Ілля Срезневський вже тоді розглядали топоніміку як предмет окремого дослідження.

У розвитку топонімії України виокремлюють три етапи: 1) до середини XX ст., який характеризувався переважанням регіональних робіт, але питання загальної теорії розроблялося недостатньо; 2) 50–70 рр. XX ст. – відбувається зростання зацікавлення топонімічними дослідженнями і поява робіт за даним спрямування; 3) кінець XX – початок XXI ст. – формування топонімічних шкіл, видання перших топонімічних посібників тощо [49, с. 23].

До першого етапу відносяться дослідження академіка Степана Рудницького, який започаткував вивчення народної географічної термінології в Україні. Так, у 1908 р. у Львові вийшла друком його праця «Начерки географічної термінології». Протягом 1918–1920 рр. вийшли у світ праці Дмитра Багалія «Історія Слобідської України» і «Заселення Південної України і перші початки її культурного розвитку», в яких зроблено аналіз назв численних поселень, річок, урочищ та інших географічних об’єктів зазначених територій [5].

Дослідженням народної ландшафтної термінології в Україні займався П. Тутковський. Він створив словник геологічної термінології, що вмістив понад 5000 українських наукових термінів [54]. У 30-40-х рр. XX ст. топонімічні дослідження здійснювали вчені Б. П. Безвеглінський та С. Ю. Юшков, праці яких розмішені у «Бібліографія української ономастики». Вивчення топонімії західних областей України проводив Я. Рудницький. Його праці публікували наукові журнали, які виходили спеціальними виданнями впродовж 1930–1960 рр.

На другому етапі відбувається активізація досліджень в галузі топонімічних напрямків: антропоніміка, топоніміка, гідрохіміка тощо.

З’являються праці з топоніміки різних територій: Вірменії, Казахстану, Латвії, України тощо. Видаються праці регіонального спрямування, а саме: К. Галаса - топоніми Закарпаття [12]; Ю. Карпенко - Буковини; Є. Посацька–Черняхівська – Львівщини; Д. Бучко – Тернопільщини, К. Цілуйко – Дніпропетровщини та Полтавщини. Згодом регіональні топонімічні дослідження продовжили у Дніпропетровську - І. Сухомлин, у Донецьку - Є. Отін [37], в Запоріжжі - О. Волок, у Кривому Розі - А. Титаренко, у Луцьку - Л. Василюк та ін. [49, с. 25].

Важливу роль у дослідженні топонімії займає вивчення давніх історичних пам’яток. Наприклад, ґрунтовне дослідження Л. Гумецької «Топографічні назви української актової мови XV-XIX ст.». Є. М. Черняхівська видає працю «Складні топонімічні назви». Регіональні дослідження здійснює Є. С. Стрижак «Назви річок Запоріжжя і Херсонщини» [47].

Дослідження назв проводить львівський вчений Б. Думін, який очолював Топонімічну комісію на географічному факультеті Львівського університету, яка функціонувала протягом 1960–1970 рр. У 1979 р. було видано словник гідронімів України, який охопив понад 20 тисяч власних назв річок, струмків, потоків тощо і майже 24 тисячі варіантів цих назв. У 1973 р. вийшов друком «Топонімічний словник Української РСР» Миколи Янко, який було двічі видано й перевидано як «Топонімічний словник-довідник України» [58]. У 1979 р. К. К. Цілуйко видає «Словник гідронімів України» [44]. У 1981 р. С. Д. Бабишін, Ю. О. Карпенко публікують працю «Гідроніми Нижнього Подністров’я».

До речі, офіційне визнання топоніміки як окремої науки відбувається у 1959 р. на першій ономастичній конференції у Києві, на базі Інституту мовознавства імені О. О. Потебні АН УРСР. У 1960 р. при Відділенні мови АН УРСР було створено Українську ономастичну комісію, яка займалася вивченням географічних (топоніміка), особових

(антропоніміка), етнічних (етноніміка), небесних (астроніміка) та інших об'єктів власних назв. Результатом науково-дослідницької роботи з вивчення української ойконімії стало видання 26-томної «Історії міст і сіл УРСР» (1967–1975 рр.) [21], а пізніше – «Етимологічного словника літописних географічних назв Південної Русі» (Київ, 1981) де вміщено дослідження ойконімів України.

Третій етап припадає на період незалежності України. *У* 1992 р. видано монографію вченого-мовознавця Дмитра Бучка «Ойконімія Покуття» [9]. У 1997 р. - «Післявоєнне впорядкування назв населених пунктів і його вплив на ойконімійну систему України». У 2001 р. - «Інверсійний словник ойконімів української мови». 2003 р - «Регіоналізми в ойконімії України». 2012 р. - «Словник української ономастичної термінології». Протягом 1991-1995 рр. публікуються дослідження М. Худаш і М. Демчука про походження назв українських карпатських та прикарпатських населених пунктів. У 1999–2000 рр. опубліковано дослідження Романа Процака, присвячене ойконімам Івано-Франківської області у п'яти випусках, у кожному з яких проаналізовано певну групу назв районів області. Продовжуються регіональні дослідження: в Запоріжжі - О. Волок, у Кривому Розі - А. Титаренко [50], у Луцьку - Л. Василюк [10], Рівненщини - Я. Пура, Дніпро-Бузького межиріччя - В. Лобода, північно-східної Одещини - Ю. Карпенко і А. Бевзенко та ін. Дослідженню топоніміки присвячена кандидатська дисертація О. Скляренко «Ізоморфізм та аломорфізм в ойконімії США й України», у якій методом порівняння розглянуто спільне і відмінне в структурі українських й американських назв населених пунктів у зв'язку з культурно-історичними, етномовними та фізико-географічними реаліями [28, с. 114].

До початку XXI ст. в Україні створено кілька топонімічних шкіл: київська (І. Желєзняк, А. Корепанова, Л. Масенко, А. Непокупний, В. Німчук, О. Стрижак, К. Цілуйко); одеська (Ю. Карпенко); донецька

(Є. Отін); львівська (М. Худаш,); ужгородська (К. Галас, П. Чучка), чернігівська (Р. Дем'яненко, Л. Коткова) тощо. Протягом тривалого часу важливу роботу в галузі розвитку топоніміки здійснює Інститут мовознавства НАН України ім. О. Потебні та Інститут історії України НАН України тощо [46].

Миколаївщина та її топоніміка була і є також об'єктом наукового дослідження (додаток А). Є локальні праці за даним напрямком, а саме праці В. О. Горпинич «Власні назви і відтопонімні утворення Інгуло-Бузького межиріччя» [13], О. А. Добровольського «Німецькі топоніми на Миколаївщині» і «Литовська топоніміка на Миколаївщині (XV ст.)», «Крізь тисячоліття. Історія Миколаївщини в топонімах» [15]. Також, можна зустріти перші спроби наукових досліджень за темою студентів Миколаївських ВНЗ, зокрема Р. Коваля «Старовинні назви етнічних поселень на території Миколаївської області» [24] і А. Ю.Стеценко на тему: «Процеси декомунізації в мовному ландшафті міст Миколаївської області» [46] тощо. Але детальних топонімічних досліджень Миколаївської області не виявлено. Дане питання потребує подальшого наукового опрацювання і дослідження.

Вагомий пласт роботи залишається опрацювати науковцям, краєзнавцям, законотворцям та іншим небайдужим громадянам, що стосується вивчення, дослідження і відновлення історичних назв населених пунктів, вулиць, майданів, урбанонімів, гідронімів України. Відповідно до закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [19]. Відбувається перейменування населених пунктів, адже в географічних назвах знайшла віддзеркалення імперська та радянська пропаганда. Ці кроки направленні на поверненні колишніх географічних назв і відмови від штучно нав'язаних імперськими режимами.

1.2 Принципи та проблеми класифікації топонімів

Питання топонімічної класифікації є актуальною проблемою різнопланових наукових досліджень за даною темою. Аналізуючи результати досліджень авторів за тематикою, об'єктом та предметом дослідження, можна простежити, що топоніміка є інтегральною науковою дисципліною, яка використовує дані базових галузей знань: географії, лінгвістики, історії та інших галузей науки (рис. 1) Не дарма, топоніміку називають мовою, архівом, літописом землі, адже в ній відображені різні принципи і види топонімічних класифікацій: географічний (територіальний; за категоріями географічних об’єктів); лінгвістичний (семантичний; етимологічний; морфологічний; за належністю до мови); історичний (стратиграфічний) тощо [1].

Про складності створення класифікації топонімів свідчить наявність різних підходів до її вирішення, на які варто звернути увагу:

Перший принцип класифікації - це географічний. Він стосується географічних назв, об’єктів та їх характеристики. Як правило, географічні особливості місцевості (реальні, або ті, якими послуговувалися тоді, коли присвоювали найменування) становлять важливий інтерес для географів. Тому розкриття їхнього змісту допомагає з’ясувати чинники, які впливали на їх виникнення.

Започаткував класифікації географічних слов’янських назв Франтішек Палацький (1834 р.). Місцеві назви він поділив за походженням на дві групи: а) за іменами власників; б) від їх природно-топографічного розташування. При цьому окремо виділяє неясні, незрозумілі назви [29, с. 17].

У 1924 р. В. Семенов-Тянь-Шанський здійснив класифікацію географічних назв за наступними категоріями: 1) особистих імен і прізвиськ; 2) церковних свят; 3) історичних імен; 4) язичницького культу; 5) древніх племен; 6) присвоєні на честь різних подій та осіб;

7) предметів, що становлять типовий географічний краєвид даної місцевості [1, с. 23].

О. Суперанська запропонувала класифікацію поділу топонімів за категоріями об’єктів (омоніми, гідроніми, біоніки, ойконіми, антропоніми, хороніми, теоніми, дромоніми, урбаноніми) і за об’єктами їх номінації, що поділяються на фізико-географічні та суспільно культурні групи [6, с. 13].

Розробками топонімічних класифікацій за категоріями об’єктів займався учений-топоніміст В. Жучкевич. Він запропонував виокремлювати шість груп топонімів: 1) загальногеографічні ландшафти; 2) географічні; 3) топоніми, що належать до рельєфу і ґрунтів; 4) флористичні; 5) соціально-географічні; 6) економіко-географічні. Він вважав, що «в ідеальній формі єдина класифікація географічних назв повинна відповідати на три ключових питання: що називається, які об’єкти?; яким чином називається, на якій мові і якими засобами мови?; чому називається, в чому сенс назв?» [29, с. 17].

Дослідник Едуард Мурзаєв запропонував свій вид топонімічної класифікації: 1) назви, присвоєні за ознаками рельєфу; 2) назви, присвоєні за ознаками водних об’єктів; 3) фітотопоніми; 4) зоотопоніми; 5) антротопоніми; 6) виробничі топоніми; 7) торгівельно-транспортні топоніми; 8) соціальні топоніми; 9) етнотопоніми; 10) ідеологічні топоніми [6, с. 33].

Польський топоніміст професор В.Татицький у 1946 р. оприлюднив свою класифікаційну схему, в якій зазначав, що група назв місцевості складається із підгруп: топографічних; культурних; вихідних (присвійних); диминутивних (зменьшувальних).

Професор Л.Л.Гумецька створила схему, за якою всі географічні назви були поділені на чотири групи: 1) які походять від назв осіб; 2) які не походять від назв осіб; 3) невизначеного значення; 4) незрозумілого значення.

Свою класифікацію топонімів і виникнення географічних назв склав професор А.М.Селіщев (1939 р.) Вона складається з наступних характеристик: 1) назви які походять від імен людей та їх прізвищ; 2) від назв людей за родом діяльності; 3) назви за соціально-майновою ознакою і за положенням; 4) назви, пов'язані з адміністрацією і владою; 5) назви, які відображають етнічний характер населення; 6) назви, які відображають специфіку ландшафту і особливості забудови населених міст; 7) назви з абстрактним значенням [18].

У 70-х рр. XX ст. доповнив класифікацію географічних назв американський вчений Дж. Стюарт. За його уявленням, усі географічні назви можна поділити на певні групи, де вони отримують своє місце: 1) описові; 2) асоціативні; 3) пов'язані з подіями; 4) присвійні; 5) меморіальні; 6) рекомендовані; 7) народно-етимологічні; 8) штучні; 9) помилкові; 10) перенесені [1, с. 25].

Науковець Ю. Карпенко, досліджуючи топоніми Буковини, виділив чотири основні групи топонімів: 1) топоніми, джерелом яких слугували прозивні географічні назви або ознаки відповідних об’єктів, а також власні географічні назви; 2) топоніми, що утворилися від антропонімів, етнічних назв та інших прозивних назв людей; 3) топоніми, утворені від назв предметів і явищ культури; 4) топонімічні назви, незрозумілі за своїм походженням. [1, с. 25].

Наталія Таранова для топонімічної класифікації за категоріями об’єктів обрала поділ топонімів на класи: ойконіми, гідроніми, ороніми, хороніми, урбаноніми, зоотопоніми, фітотопоніми, антропотоніми та інші [48].

В основу другого принципу класифікації географічних назв покладено лінгвістичні дослідження топонімів. «Мовна» класифікація», виконана за співвіднесенням топонімів до тієї чи іншої мови: назви, корінні для даної мови, зміст яких абсолютно зрозумілий; назви, що походять з мови даного народу, але змінені й навіть переосмислені;

назви, успадковані з інших мов і перетворені згідно з сучасною панівною мовою; назви іншомовні для даної території. Зокрема, пропонується етимологічна класифікація топонімів за наступними ознаками: етимологічно очевидні - топоніми цілком зрозумілого смислового значення; етимологічно прозорі - топоніми, зміст яких розкривається в результаті етимологічного аналізу; етимологічно непрозорі - топоніми, сенс яких неможливо розшифрувати. Проте з плином часу топоніми можуть переходити з однієї групи до іншої [2].

У 1872 р. з'являється дослідження Франца Міклошича, де автор виділяє дві категорії назв: 1) топоніми, які походять від назв осіб; 2) топоніми, утворені від загальних назв. У межах кожної групи він відокремлює підгрупи: а) назви, виражені іменником; б) назви, виражені прикметником. Далі здійснює аналіз топонімічних назв за їх семантикою, що позначають: 1) землю; 2) воду; 3) рослинність; 4) тваринний світ; 5) колір; 6) будівлі; 7) заняття людей; 8) знаряддя праці; 9) етнічні назви; 10) назви, пов'язані з суспільним ладом [50].

О. Суперанська розробила ще одну класифікацію топонімів за морфологічним і словотворчим складом, а саме з їх поділом на: 1) топоніми-іменники, 2) складні топоніми; 3) мнимі слова; 4) двоскладні слова; 5) топоніми словосполучення; 6) топоніми-прикметники [50].

Н. Подольська для дослідження даної проблеми, запропонувала застосовувати два види класифікації. Перший здійснюється на основі аналізу двох груп топонімів: назви, які відносяться до природних утворень, і назви, що відносяться до населених пунктів. Другий вид класифікації має бути здійснений лінгвістичними засобами, тобто потрібно здійснити граматичний аналіз структури топоніма.

Класифікацію за семантичним принципом топонімів з поділом їх на класи залежно від названих об'єктів запропонував мовознавець А. Білецький. Дана класифікація визначає, що топоніми творять класи,

які мають два підкласи – фізіоніми (назви фізичних, природних об’єктів) і техноніми (назви об’єктів, що їх створили люди, переважно населених пунктів) [22, с. 409]. Обидва підкласи відповідно поділяють на порядки, порядки на підпорядки, а підпорядки на підрозділи.

В основу третього принципу класифікації географічних назв покладений історичний аспект. Адже географічні найменування виникали в певний історичний період, за певних суспільно-політичних умов і, як будь-яка сукупність топонімів, формувалась протягом певного історичного часу і залежала від тих процесів та подій, які на це впливали. Цей принцип називають стратиграфічним**,** так як вся сума назв складається в колонку горизонтами або шарами, які мають свої «маркувальні» відмінності. В основі такої колонки лежить якийсь «німий горизонт», який не піддається визначенню. Це топоніми, які живуть і діють, приналежність яких встановити часто буває неможливо. Формування горизонту іде в далеке минуле, що і є предметом дослідження [18]. За переконаннями Інни Царалунги, стратиграфічний аналіз є одним із аспектів комплексного ойконімічного дослідження, що передбачає кількісну характеристику, просторову локалізацію географічних назв, встановлює хронологію ойконімів [6, с. 36]. Стратиграфічна класифікація ґрунтується на прив’язці географічних назв та їх розподілі на топонімічні пласти за віковими періодами (давні часи, період Русі-України, в складі різних держав, козацька доба, імперські періоди тощо).

З безлічі наявних підходів для нашого дослідження найбільш перспективними є ті, які ґрунтуються на аналізі географічних, з врахуванням лінгвістичних та історичних принципів. Адже ідеальний варіант єдиної класифікації повинен мати різнорівневий характер.

Отже, складність проблеми класифікації топонімів свідчить про відсутність до теперішнього часу єдиного підходу для її вирішення. Більшість дослідників намагалися сформулювати власну систему

дослідження топонімів, оскільки предмет вивчення топоніміки є багатогранним і має різні підходи до їх вирішення, тому на сьогодні немає єдиної універсальної класифікації топонімів. За основу можна взяти узагальнюючу топонімічну класифікацію (рисунок 1.2)

Дана схема спонукає до висновку, якого дійшов Е. Мурзаєв: «Якщо вважати за основу топоніміки - географію, то її тимчасова обумовленість – історія, а лінгвістика виступає як лексичне вираження першої та другої». Загальним недоліком усіх поданих вище класифікацій, за його словами, є «неможливість укласти в прокрустове ложе тієї чи іншої класифікації все розмаїття мільйонів географічних назв» [36, с. 8].

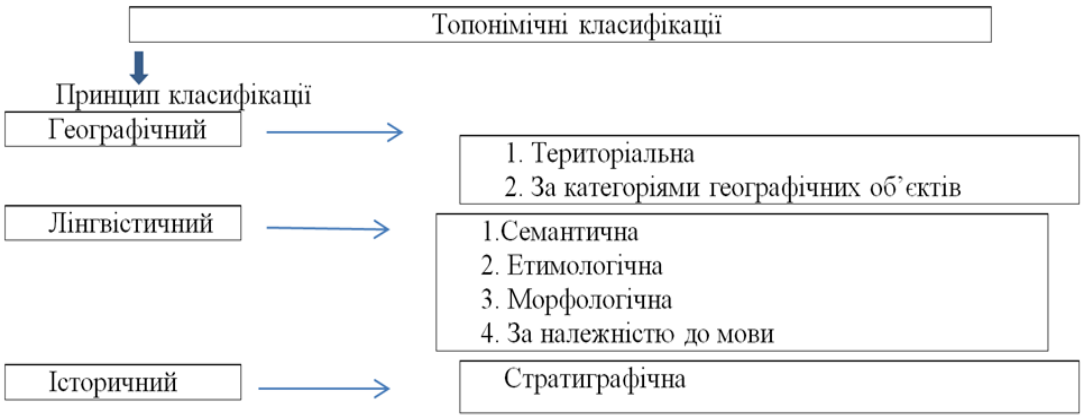

Рисунок 1.2 Схема основних принципів і видів топонімічних класифікацій

1.3 Методологічні особливості топонімічних досліджень

Окрім вивчення зазначених принципів класифікації топонімів, велике значення має опрацювання теоретико-методологічних розробок в галузі топонімічних досліджень, що викладено в працях науковців, зокрема:

- питанням щодо встановлення методології та принципів дослідження топонімії займалися В. Ніконов, Е. Мурзаєв, К. Цілуйко, Л. Гумецька, Ю. Карпенко;
- опрацювання методології прикладних географічних досліджень, формування і функціонування географічних територіальних систем різного рівня займалися Паламарчук М.М., Пістун М.Д., Топчієва О.Г., Шаблій О.І, Берлянта А.М.;
- розробки з теорії топоніміки, методів топонімічних досліджень підготували Жекуліна В. С., Жучкевич В. А., Мурзаєв Е. М., Ніконов В.А., Подольська Н. В., Черняхівська Є. М.
- розгляд питання комплексного картографування територіальних систем, картографічної генералізації, способів зображення відображено в працях Євтєєва О. А., Жупанського Я. І., Саліщева К. О, Поспєлової Є. М.
- питаннями методики збирання, зберігання та обробки топонімічної інформації займалися науковці Купач Т. Г. [27], Зеленська Л. І. [20], Стрижак О. С., Янко М. Т. [57] та інші.

На сучасному етапі розвитку науки теоретико-методологічні аспекти комплексного дослідження топоніміки висвітлені в дисертаційній роботі О. Афанасьєва «Географічне дослідження топонімічної системи України» [3].

Використання топонімічного інструментарію у методиці навчання географії подано у наукових розробках Т. В. Армашевської [2, с. 11].

Методологічну основу нашого дослідження становлять загальнонаукові методи обробки інформації, а саме:

- польові дослідження, що є найцікавішим джерелом інформації з опитування жителів (старожилів) села (міста), які знають про походження топонімів свого краю;
- описовий метод, який передбачає визначення об'єкта, предмета й методики дослідження, послідовність опису (систематизація, характеристика топонімічного матеріалу відповідно до поставлених завдань), збирання інформації, її систематизацію, класифікацію географічних назв та інформації про них, встановлення загальних взаємозв'язків між топонімами та їхніми найсуттєвішими характеристиками. На даному етапі для топонімічних досліджень використано географічну карту Миколаївщини, картосхеми, план території (додаток 1), Інтернет та літературні матеріали області (документи, довідники, топографічні словники), офіційні довідкові джерела регіону тощо;
- географічний метод дав можливість встановити приналежність топоніма до певних географічних реалій, дослідити особливості географічних назв, визначити їхні зв'язки із природними, соціальними та економічними явищами та об'єктами;
- історичний аналіз допоміг простежити динаміку топонімічних територіальних систем, виявити походження топоніма, дату виникнення, його еволюцію й трансформацію. Адже виникнення та розвиток топонімів тісно пов'язаний з історією суспільства, його економічним, політичним і культурним життям. Географічні назви відображають взаємовідносини між людиною та природними об'єктами, що склалися впродовж певного історичного періоду;
- лінгвістичний метод став важливим інструментом дослідження етимології географічних назв та їхньої морфології, оскільки назви мають відповідати нормам мови і підпорядковуватися граматичним правилам;
- статистичний метод допоміг з'ясувати кількісні співвідношення топонімів за різними категоріями назв, повторюваність географічних

назв, встановити зв’язки і взаємозалежність динаміки походження назв з соціально-історичними та природно-географічними умовами формування етносів та націй;

- класифікаційний метод застосовано для систематизації топонімічної інформації, укладання класифікації топонімів Миколаївської області;
- картографічний метод, який базується на використанні картографічних джерел для встановлення просторово-часових особливостей та закономірностей географічних назв;
- використано методи моделювання, теорії інформації, методи компонентного аналізу, засоби ГІС-технологій тощо.

Структурними елементами проведення дослідницької роботи є:

- збирання, вивчення та оцінка матеріалів, пов’язаних із географічними назвами Миколаївської області;
- унормування, виявлення та узагальнення інформації за польовими дослідженнями (збір топонімічної інформації шляхом опитування місцевих жителів);
- виявлення інформації про назви за офіційними джерелами, Інтернет ресурсами [35], довідниками, словниками, географічними картами, рукописами, доповідями, краєзнавчою літературою тощо;
- формування бази даних реєстру топонімів Миколаївщини в процесі збору інформації, її аналіз та систематизація;
- встановлення повноти збору назв, наявність розбіжностей (неузгодженостей) в назвах одних і тих самих об’єктів у різних джерелах, їх відповідність офіційним джерелам тощо.

Методика проведення топонімічного дослідження представлена п’ятьма етапами (рис.1.4).

І етап – ознайомлення із прийомами та методами здійснення топонімічних досліджень. Вивчення методів та прийомів збору топонімного матеріалу, опрацювання процедур дослідження.

ІІ етап - збір топонімічного матеріалу визначеного топооб'єкта (Миколаївська область, макротопоніми регіону). На цьому етапі сформульовано тему, мету, завдання і систему методів дослідження. Визначено принципи та методичні прийоми формування переліку топонімів, що підлягають аналізу, засоби і конкретні методи досліджень певного виду топонімів.

ІІІ етап – обробка зібраного матеріалу (систематизація, впорядкування, класифікація). Зафіксовані географічні назви систематизуються відповідно до типологічної класифікації топонімів. Здійснено аналіз ліній топонімічної номінації географічних назв досліджуваної території. Завдання передбачає врахування особливостей природно-господарського, історико-етнічного освоєння досліджуваної території, з’ясування мовних впливів на топоніміку регіону. Результати проведеного аналізу систематизовано у табличному форматі і діаграмах.

ІV етап – вивчення туристично-рекреаційного потенціалу Миколаївської області, його рекреаційно-туристичних комплексів, краєзнавчо-туристичних маршрутів для популяризації і прикладного застосування результатів топонімічних досліджень у краєзнавстві.

V етап – оформлення результатів дослідження. Проведено загальний аналіз та співставлення отриманих результатів. Назви топонімів класифікуються за категоріями об’єктів номінації (ойконіми, гідроніми). Створено кластери дослідження мікротопонімів Миколаївської області.

Висновок до розділу 1

Отже, топоніміка є об’єктом широкого вивчення, має давню історію виникнення і розвитку. Інтерес до географічних назв невичерпний і постійний, адже вони є відображенням географічного, культурного, історичного життя людей, виступають орієнтиром у просторі і часі. Вивченням топоніміки займаються як іноземні дослідники, так і

українські науковці. Топонімічні дослідження допомагають вивчати географію регіону, його історію та мову.

Аналіз результатів дослідження авторів за даною проблемою підтверджує, що топоніміка є інтегральною науковою дисципліною, яка використовує дані різних галузей знань: географії, лінгвістики, історії та інших і свідчить про наявність різних підходів до її вивчення і застосування топонімічної інформації.

Особливий інтерес становлять регіональні топонімічні дослідження, які розкривають особливості назвотворення, географічно-природне середовище певної території, культурно-історичні та етномовні характеристики краю. Дослідження топонімів не втрачає своєї актуальності і сьогодні, потребуючи міждисциплінарного підходу й широкого залучення вчених-дослідників різного спрямування.

РОЗДІЛ 2

Топонімічний аналіз ойконімів і гідронімів Миколаївської області

2.1 Відображення географічного середовища в ойконімах

Щоб отримати інформацію про минуле свого краю, його природні умови, розвиток економіки, етнічний склад населення, історичні події та інші аспекти, важливо дослідити походження того чи іншого топоніму, правильно його зрозуміти, пояснити смислове значення, з'ясувати сукупність чинників які впливали на його формування.

Досліджуючи макротопоніми Миколаївської області, ми розглянули клас ойконімів, що складається з 922 назв [35]. Вони сформувалися під впливом двох факторів. По-перше – це, як правило, найдавніші назви, які відображають природне середовище в якому перебували поселенці. По-друге – новіші – які позначають вплив людини (спільноти) на довкілля (рисунок 2.1).

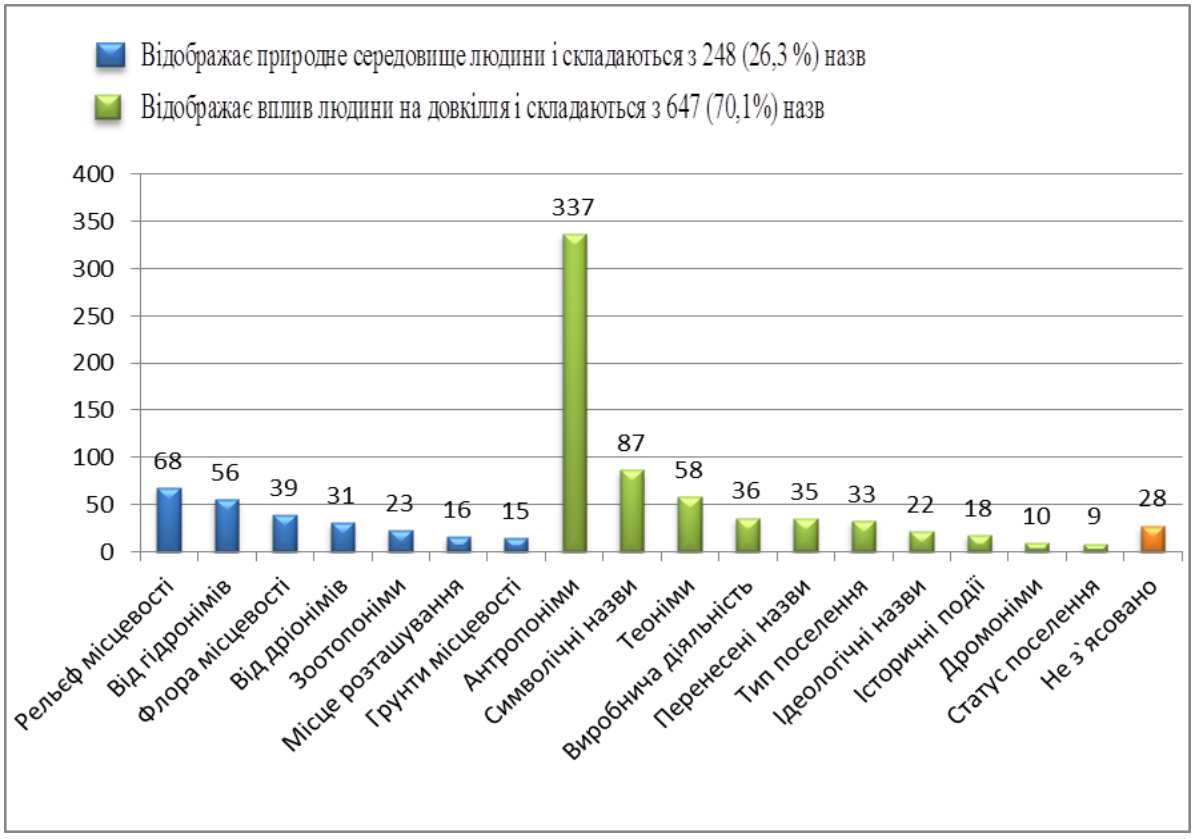

Рисунок 2.1. Семантичні групи ойконімів Миколаївської області

Перший мотив (підклас) охоплює групу найменувань, пов’язаних із географічним (природним) середовищем, в якому перебували спільнота. Він охоплює 248 ойконімів, що становлять 27%. Він складається з категорій об’єктів. До неї відносяться 68 найменувань області, які свідчать про специфіку географічного розташування поселення, вказують на особливості його рельєфу, ландшафт місцевості, що становить 7,4 % від загальної кількості досліджуваних груп ойконімів Миколаївської області Наприклад, назва села Крутоярка, в Миколаївському районі мотивується наявністю крутих ярів на території даного поселення. Село Крива Пустош у Вознесенському районі відображає особливості краю, при цьому, ця територія є геологічною пам'яткою природи місцевого значення в Україні. Тут створено заповідний об'єкт який розташований у долині річки Мертвовід який складається з площ «кривих» пасовищ і скельних ділянок, що і дало назву «пустка».

Подібне походження має назва с. Крива Балка, неподалік якого розташований ландшафтний заповідник «Бондаревські джерела».

Село Рівне Миколаївського району анітрохи не рівне, а навпаки, криве – пагорби тут неабиякі і їх досить багато. Рівне нагадує передгір’я, і чому його так назвали - не відомо [55].

Цікаве походження має назва села Острівка у Миколаївському районі. Заснувала село австрійська поміщиця Маріца і до 1946 року називалося Марицино. Територія де було створено поселення, була залита водою. Перші поселенці вибрали місце для проживання неподалік. Вони викосили траву і почали будувати хати-землянки. Коли зійшла вода, люди розширили свої забудови, але з часом вода знову повернулася і зруйнувала їхні помешкання, поділивши село на дві частини (острови), що дало назву поселенню.

Не менш цікавою є історія виникнення с. Мішково-Погорілове в Миколаївському районі. В часи правління російської імператриці

Катерини ІІ на річці Інгул будували суднобудівну верф. Згодом тут почали селитися колишні солдати царської армії, яких Катерина ІІ нагороджувала земельними ділянками за військову службу. У цьому місці річка утворює незавершену «петлю–мішок», яка захищає поселення від раптового нападу ворогів з трьох сторін. Повну назву село отримало після пожежі, яка знищила всі перші забудови. Тоді мешканців села стали називати «мішково-погорілівці».

Село Глибоке (народна назва - Линдики) у Коблівській сільській громаді Миколаївського району засноване в 1924 р. переселенцями із с. Ташиного, назва відапелятивна, що означає розташований далеко від якого-небудь місця, віддалений пункт.

Поселення Лиса Гора дійсно розташоване на підвищенні так, що довкола нього знаходяться насадження дерев. Сама ж гора – безліса, гладка і крута. Через те, що на ній нічого не росло (це особливо видно здалеку: довкола голої площі – густі насадження дерев), у народі її почали називати Лисою.

Інші назви населених пунктів, що входять до групи ойконімів з різновиду оронімів: села Степове, Широколанівка, Широке, Поляна. Доповнюють дану групу назви населених пунктів, які є топонімізованим словосполученням з географічним терміном: Ясна Поляна, Зелений Яр, Висока Гора, Новий Степ, Райдолина, Підгір’я, Вільна Поляна, Весела Балка тощо. В оронімах краю знайшло своє відображення й ідеологічний вплив радянського режиму: Красноярка, Червоний Став, Червоний Яр, Червонопілля, Червона Долина. Останні вказані назви рекомендовано замінити.

Другу категорію обєктів Миколаївської області відображають 15 ойконімів (1,6 %), які характеризують ґрунти регіону та їх особливості. Наприклад, назва села Солончаки у Куцурубській сільській громаді Миколаївського району походить від засолених ґрунтів, на яких розташовувалося поселення.

Село Піски у Баштанському районі засноване на початку XVIII століття втікачами з Північних областей України, які розселилися на піщаному березі річки Інгул. Ґрунти цієї місцевості дали назву поселенню.

Село Кам'яна Балка (раніше Крюківка) в Миколаївському районі, засноване в першій половині XVIII ст. поблизу глибокої балки, де розташовані пороги з гранітними скелями й бродом через р. Південний Буг.

Села Доброкам'янка, отримало назву від тутешньої місцевості, яка багата на камінь-вапняк та жовту глину, що використовують як будівельний матеріал. Інші подібні фізіографічні назви: Гранітне, Кам'янка, Кам'яне тощо. Наявність каменю-ракушняку сприяла тому, що він був основним будівельним матеріалом в області.

Як відомо, перші поселення виникали навколо водних об'єктів, це стосується і території Миколаївщини. Ці чинники вплинули на формування 56 назв населених пунктів (6,1%). Наприклад, с. Копані розташоване на балці з численними криницями-копанками, що і дало назву поселенню. Подібну історію має назва с. Кринички (в минулому - Колодязі, Софіївка, Шенфельд) у Степівській сільській громаді Миколаївського району. Свою теперішню назву село отримало у 1946 році, адже серед колись безводного степу в балці були криниці-копанки, їх ще називали «колодязі».

Назва с. Калабатине (в минулому у вжитку була німецька назва - Розенгайм) у Березанській селищній громаді Миколаївського району походить від слова «калабатина» - калюжа, адже село розташоване у низовині, що спричиняло його підтоплення (калюжі) після дощів.

Межування Миколаївської області з Чорним морем також відобразилося в ойконімах області. Наприклад, назва с. Морське у Коблівській сільській громаді Миколаївського району має турецьке походження від слова «карабаш». У 1650-х роках турецький мандрівник

та історик Євлія Чембі брав участь у походах турецьких військ на території України й у «Книзі подорожей» згадує існування поселень Козе (Лімані), Тузлі (Тузли), Турецький піст (Коблево) і зокрема Карабаш (Морське).

Село Тузли у Коблівській сільській громаді Миколаївського району отримало свою назву від солоного озера Тузлі. А сам населений пункт засновано наприкінці XVIII ст., переселенцями з Білорусії та козаками Чорноморського козачого війська.

Село Лимани у Галицинівській сільській громаді Миколаївського району виникло 1956 року шляхом злиття трьох сусідніх сіл: Юхимівки, Кисляківки та Свято-Троїцького. Раніше, через Кисляківку проходив відомий чумацький шлях, яким торговці-перевізники возили сіль. Згаданий шлях пролягав лівим берегом Бузького лиману, що дало назву сучасному поселенню.

Село Кам’янка у Чорноморській сільській громаді Миколаївського району згадується у 1752 році під назвою Анчекрак, що в перекладі з турецької мови означає «новий солончак». Поселення розташоване у пологій балці, на дні якої збиралася солона вода, а влітку утворювалось солоне болото.

Інші назви населених пунктів регіону які походять від гідронімів: с. Висунь від р. Висуні, с. Інгулка у Баштанському районі, розташоване на правому березі річки Інгул, Чорноморка у Миколаївському районі, Озерівка і Біла Криниця у Баштанському районі та інші.

Широко представлені в Миколаївській області ойконіми, які фіксують специфіку флори місцевості, пов’язані з її рослинністю (фітоніми), що складається з 39 ойконімів (4,2%).

Наприклад, село Красненьке у Первомайському районі існує з 1650 року, це відображено ще на «Спеціальній карті» Гійома де Боплана. За місцевою легендою поселення отримало назву від селянських повстань проти феодально-кріпосницького гноблення. На випадок

невдалих виступів повстанці готували схрони. Одне з таких місць вибрали на скелястому березі річки, який кожного літа покривався дикими червоними маками. Повстанці називали це місце красним, від цього і найменували перше поселення. Інші назви що відображають рослинність місцевості: Квіткове, Квітневе, Розанівка, Весняна Квітка, Лугове тощо.

Наступна категорія об'єктів Миколаївської області відображає її лісистість (дріоніми), що складаються з 31 ойконімів (3,4%). Вони дозволяють прослідкувати просторове розміщення та отримати відомості про породи дерев та кущів які ростуть на даній території. Наприклад, с. Калинівка в Миколаївському районі, названо від заростей калини (як кажуть місцеві мешканці), що знаходилася поблизу Сухої Балки. Однойменну назву має с. Калинівка (до 1790 р. — Карпівка) у Миколаївському районі, у якому до 1775 р. розташовувався зимівник запорожця Карпа Островерха, від якого поселення отримало першу назву. Нову назву село отримало через поріслий верболозом і калиною берег Інгулу де було створено поселення.

Село Діброва у Баштанському районі, отримало свою назву від лісу в якому переважали дуби із супутніми широколистяними породами дерев. Сапетня - село в Миколаївському районі засноване в середині XIX ст. Її назва утворена від апелятивного найменування балки Сапетні (сапетня - від сапет , сапетка - плетений із лози кошик) в якій росла лоза, яку ламали для плетіння кошиків.

Село Тернівка в Баштанському районі отримало назву від невеликого деревця з численними колючками. Перші поселенці які прибули в цей край, опинилися в дуже скрутних умовах. Та виручали людей, зарослі терну, що густо розкинулися по степу, адже її ягідки, хоч і невеличкі, проте смачні й дуже поживні. В селі та в наш час є багато кущів терну. Інші назви фітотопонімів краю: Лісове, Вербове, Тридуби,

Тернове, Тернувате, Плющівка, Берізки, Грушівка, Яблуня, Сливине, Вишневе, Вербова Балка, Лозуватка тощо.

В Миколаївській області є 23 ойконіми які мають зоотопонімічне походження, що мотивовані назвами тварин регіону і становлять 2,5% від досліджуваних груп ойконімів області. Саме від них були сформовані назви населених пунктів Курячі Лози, в Первомайському районі, що пов’язано з густими заростями верболозу де були гнізда диких курей. Інші назви: Мурахівка, Зайчівське, Їжицьке, Воронівка, Півні, Козлівка, Кротівка, Лисянка, Воронине, Птиче, Рябоконеве, Куріпчине тощо.

16 населених пунктів області отримали свої назви від місця розташування стосовно інших географічних об’єктів (1,7%). Дані назви мають ознаки гідронімів, дрімонімів, оронімів та інших топонімів області. Прикладом є назви сіл Надбузьке (Веснянська сільська громада Миколаївського району), Прибузьке (у Галицинівській сільській громаді Миколаївського району), Прибужани розташовано «при Бузькому» лимані, Бессарабка (в минулому Ольгенфельд) у Миколаївському районі, що засновано у 1908 р., після відкриття сухопутного шляху до Одеси, а далі до Бессарабії. Інші назви: Новоінгулка, Дніпровське, Зарічне, Підлісне, Підгородна, Бузьке, Прибужжя, Центральне тощо.

Отже, географічні ойконіми області зберігають у собі природні особливості та характер місцевості, відображають її поверхню, властивості ґрунту, рослинний і тваринний світ регіону, вказують природні умови розташування тощо. І якщо ту чи іншу особливість вибрано за назву поселення, то це означає, що вона мало важливе значення для її мешканців.

2.2 Відображення діяльності людини в ойконімах області

Другий мотив (підклас) створення географічних назв області відображає вплив самої людини (спільноти) на довкілля та охоплює 647 назв (70,1%) Миколаївської області, що є продовженням категорії об'єктів які входять до класу ойконімів регіону. Тут ойконіми виступають історико-культурною спадщиною, оскільки висвітлюють події, побут та культуру, звичаї та традиції народу який проживав (проживає) на даній території.

Досліджуючи топоніми даної групи ми з'ясували, що 59 географічних назв Миколаївщини мають релігійне спрямування – теоніми (6,4%). Вони позначають інформацію культового характеру, вказують на зв'язок людини з релігійною сферою. При цьому, назви населених пунктів регіону зазвичай мають християнське походження. Зокрема, адміністративний центр області м. Миколаїв отримав свою назву на честь покровителя мореплавців, святого Миколая і спуском на воду фрегата «Святий Миколай» у день проголошення міста. Також існує версія, що місто найменовано на честь перемоги російських військ у 1788 році під час взяття османської фортеці Очаків, що збіглося з Днем святого Миколая. Інші приклади теонімів області: с. Богданівка в Березанській селищній громаді Миколаївського району засноване з 1801 р. поміщиком А.Д. Акапатовим, якому воно було надане безплатно – «Богом дане».

Село Воскресенське, раніше називалося Стара Горохівка (належала інженер-підпоручику Петру Горохову), отримало свою назву після будівництва Воскресенської церкви в даному поселені у 1793 році.

Село Троїцьке, у Новоодеській міській громаді Миколаївського району, засноване в XVIII ст. переселенцями з Тираспольського повіту Новоросійської губернії. Найменування поселення пішло від назви релігійного свята «Святої трійці».

Село Покровка в Очаківській міській громаді Миколаївського району засновано в 1791 року на честь свята «Святої Покрови». Походження назви село Катеринівка (в минулому — Катеринеталь) в Степівській сільській громаді Миколаївського району має різні версії. Одна з них, що село отримало назву від імені святої великомучениці Катерини. Інша версія пов'язана з імператрицею Катериною II, яка проводила політику заселення Півдня України європейськими колоністами, зокрема вихідцями з Німеччини. Після депортації німців-колоністів, село у 1944 р. перейменували на Катеринівка. Поруч було засноване нове село під назвою Новокатеринівка.

Інші населені пункти: с. Костянтинівка названа на честь побудови храму в 1905 році в ім'я рівноапостольних Константина та Єлени; Петропавлівка (Баштанський район) на честь церкви святих Петра і Павла; Богомази (Баштанський район) на честь тих (того) хто малює ікони (іконописець); с. Архангельське (Баштанський район) на честь православної церкви «Святого Архангела Михаїла». Релігійне спрямування мають населені пункти Петропавлівське (св. Петра і Павла), Миколаївка (св. Миколая), Михайлівка (св. Михайла), Вознесенськ (св. Вознесіння Господнього), Богодарівка тощо.

При цьому, край зазнав релігійного впливу інших народів, які переміщувалися до Півдня України. Наприклад, село Велика Мечетня має відапелятивну назву «мечеть», «акмечеть», що пов'язано з перебуванням цих територій під владою Османської імперії. Вживання даної назви зумовило виникнення в межах району ще одного поселення Мала Мечетня.

Село Кумарі (Кумарове) походить від індуїстського божества «Кумарі», або «Кумарі Деві». Але назва села може походити від густого туману, що накриває час від часу поселення.

Село Парутине (Іллінське з 1795 по 1917 рр.) у Миколаївському районі розташоване на південному схилі Парутинської балки, біля

урочища «Сто могил». Заснували його 1789 році члени релігійної секти пилипонів-некрасовців, які переселилися з Чобричів (Дністер). Вони й дали назву поселенню.

Досить часто, за словосполученням, назви населених пунктів поєднують релігійний зміст з певною географічною особливістю або історичною особою причетною до заснування даного поселення.

Наприклад, с. Петрово-Солониха (1768) у Миколаївському районі, що знаходиться на березі Бузького лиману, було засноване гайдамаками-втікачами із Поділля. Село назвали Солониха, за назвою тутешньої балки з солончаковими ґрунтами. Пізніше, у 1798 році, в селі побудували церкву на честь святих Петра і Павла, що додало другу частину назви поселення.

Ще одне село, Троїцько-Сафонове, походить від прізвища колишнього його власника, відставного полковника Євтихія Сафонова, а Троїцьке – від релігійного свята «Святої Трійці».

Поселення Кашперо-Миколаївка виникло в середині XVIII ст. недалеко від місця злиття річок Громоклія та Інгулу, де проходив кордон, що розділяв запорозькі землі й території, підконтрольні туркам-османам. На берегах річок перебувало кілька зимівників запорізьких козаків. У 1778 р. царський уряд наділив ці землі підполковнику війська Донського В. Касперову, згодом тут було побудовано церкву святого Миколая, що і дало другу частину назви поселення.

При дослідженні ойконімів Миколаївщини встановлено, що найчисельнішою за своїм складом є підгрупа назв антропонімічного походження. Ця група назв складається з 337 ойконімів (36,5%). При цьому, дану групу можна поділити на підкатегорії за способом отримання назви населеного пункту. Зокрема, це назви, отримані від власника земельної ділянки (землевласника). Наприклад, село Шурине (Кошари) у Миколаївському районі, за спогадами старожилів, походить від імені доньки землевласника барона Рено, Олександри («Шури»). На

місці, де тепер знаходиться село, колись стояли кошари для овець та декілька житлових будівель для чабанів. Цей чабанський хутір з прилеглими землями був переданий у спадок батьком своїй доньці. Коли хто їхав на кошари, то говорив, що «їде на Шурине». Так ця назва закріпилася і збереглась до наших днів [45].

Інший приклад, це с. Федорівка, у Коблівській сільській громаді Миколаївського району. Село засноване наприкінці XVIII ст. Федором Барятинським, звідси й назва населеного пункту.

Село Дмитрівка у Миколаївському районі отримало назву від імені поміщика Дмитра Вантулова який придбав ці землі й став засновником цього поселення. Новосергіївка – село у Баштанському районі, спочатку було названо Сергіївкою, адже навколишні землі належали поміщику Сергію Прибулі.

Село Костянтинівка у Миколаївському районі засноване у 1703 р., перебувало у власності Молдавського князя. Він видав свою доньку Олександру за Костянтина та подарував подружжю землі біля Південного Бугу. Там і виникли селища Олександрівка і Костянтинівка.

Село Василівка (попередня назва – Олександрівка, інша назва – Шкадівка) в Баштанському районі, спочатку належала сину полковника Сидора Білого капітан-лейтенанту Олександру Білому під назвою Олександрівка. У 1787 р. воно перейшло в спадщину до внука першого та сина останнього Василя Білого, звідки отримала назву Василькове (сучасна – Васильківка).

Село Максимівка заснована у 1801 році прапорщиком російської армії у відставці Чорнопільським. Свою назву поселення отримало від одного з нащадків Чорнопільського Максима, який жив тут.

Село Каширівка походить від прізвища пана Каширіна, який був власником цих земель і заселяв свої маєтки купленими селянами з прилеглих територій.

Село Новоолександрівка засновано у 1887 р. на честь царя Олександра III. Є інша версія, що перший поселенець був Добровольський Іван Тихонович який розділив свої землі між трьома своїм синам: Олександром, Романом та Андрієм. Звідси й назви населених пунктів: Олександрівка, Романівка, Андріївка.

Село Михайло-Ларине у Миколаївському районі виникло в межиріччі Дніпра і Південного Бугу, на лівому березі річки Інгулу після приєднання цих земель до Російської імперії за результатами закінчення війни з Туреччиною в 1774 році. Спочатку існувало два населених пункти – Михайлівка (від імені землевласника), яке з'явилося наприкінці XVIII століття, і Лар'ївка, заснована 1781 роком російським військовиком П. С. Ларієм. У 1794 році село Михайлівка переходить у власність майора Петра Степановича Ларія, внаслідок чого виникла подвійна назва поселення.

Селище Доманівка Вознесенського району виникло на початку XIX ст. на місці невеликого хутора, що належав молдованину Худобашеву. Після російсько-турецької війни, південна частина України була приєднана до російської імперії, тут одержали землі поміщики Доманівські, звідси й назва поселення.

Село Булацелове, у Первомайському районі виникло у другій половині XVIII століття, на місці, де колись знаходився водяний млин, що належав Марії Семенівні Ларі. Після її одруження з полковником Григорієм Варламовичем Булацелем довкола млина виникає поселення, яке згодом отримало назву Булацелове.

Село Врадіївка було заселене в другій половині XVIII століття. У тутешні степи від поміщицького гніту втікали селяни з багатьох українських губерній Російської імперії. За підтримки дворянина, відставного вахмістра Врадія, біля початків річки Бакшала, протягом кількох років оселилось 60 родин. За населеною територією закріпилася назва Врадіївка, пізніше – Велика Врадіївка, бо у 1802 році за 18 км від

неї Врадій отримав спадщину у володіння ще 500 десятин землі та заснував нове село - Малу Врадіївку.

Село Генівка в Первомайському районі отримало назву від шляхтича Геннадія, який скупив прилеглі землі та створив тут свій хутір. Село Анастасівка було засновано в 1856 році під назвою Мазурякіно, на честь землевласника Мазуряки. Згодом він виїхав, а хутір залишив своїй дочці Анастасії, який почали іменувати Анастасівка. Проте ця назва офіційна, а в народі й досі використовують назву Мазурякіно.

Перелік можна продовжувати: назва Градівка походить від польського шляхтича Градовского. Село Возсіятське у Вознесенському районі походить від імені першого орендатора Василя Розмириці й мало назву Васьяцьк. Пізніше за селом закріплюється назва Возсіятське тощо.

Значна частина антропонімів Миколаївщини пов’язана з козацькою добою на Півдні України, або отримала свою назву від прізвищ (імен) українських козаків [25, с. 60].

Наприклад, с. Баловне у Миколаївському районі засноване наприкінці XVII ст. запорізьким козаком Яцьком Баловним. Христофорівка - село у Баштанському районі засноване запорізькими козаками, братами Христофоровими [25, с. 24].

Село Дмитро-Білівка, за легендою, отримало назву від імені запорозького старшини Івана Дмитровича Білого, якому було доручено утворити козацьке формування для захисту південних кордонів держави.

Село Кобзарці у Баштанському районі засновано козацьким родом Кобзарів які створили тут козацьку засіку. Село Білоусівка (Дорошівська сільська територіальна громада) веде відлік свого початку від 1745 року, коли тут поселився козак Білоус [21, с. 355].

Селище Криве Озеро у Первомайському районі отримало назву від місця, що було полем постійних боїв та кривавих сутичок козаків проти набігів татар, які загрожували місцевому населенню. За переказами, у

XVI столітті, тут відбулися криваві битви під час яких загинуло дуже багато людей. Цілі криваві озера утворювалися від таких побоїщ, тому це місце назвали Криваві озера – Криве Озеро [25, с. 33].

Також є назви населених пунктів Миколаївщини, пов’язані з відомими, або впливовими людьми даного періоду. Зокрема, в документах редколегії «Історія міст і сіл УРСР. Миколаївська область» є довідка з історії населеного пункту Грейгове у Миколаївському районі. Поселення засноване у зв’язку з будівництвом залізничної станції на початку 60-х років XIX століття й назване на честь адмірала Грейга, якому належали ці землі [21, с. 474].

Там же знаходимо інформацію, що село Коблеве (до 1850 року – Троїцьке) у Березанському районі засноване в другій половині XVIII ст. на честь Томаса Кобле – генерал-майора російської армії, військового коменданта і градоначальника Одеси.

Інший приклад – поселення Львів, засноване у 1921 р. переселенцями з навколишніх сіл. Назва утворена від прізвища землеупорядника територій Львовського. У 1861 році виникло поселення Рацинська Дача (сьогодні у Бузькій сільській громаді Вознесенського району). З історичних джерел відомо, що на цій території було висаджено невеликий ліс в чотири десятини землі військовими поселенцями ще в 40-х роках XIX ст. Згодом, завдяки старанням піонера степового лісорозведення В. П. Скаржинського тут відбулося розширення лісового масиву за участю німці-колоністів під керівництвом упорядника Рацина, що дало назву поселенню [31, с. 399].

Назва поселення Кінецьпіль вперше згадується в історичних документах з 1634 р. як фортеця для захисту від татар, побудована французьким інженером Ґійомом де Бопланом. Вважається, що містечко належало польському воєначальнику Станіславу Конецьпольському, який тут часто мешкав. Саме на честь нього село отримало свою назву.

Перелік таких антропонімів можна продовжувати: с. Лагодівка, назване на честь упорядника Р. І. Лагодіна, який відповідав за заселення краю; селище Ольшанське отримало свою назву на честь командира десантного загону К. Ольшанського, що загинув при звільненні Миколаєва від нацистських загарбників у 1944 році. Село Киселівка назване на честь міністра внутрішніх маєтностей російської імперії М. Д. Кисельова; село Скобелеве названо на честь генерала М. Д. Скобелева, учасника російсько-турецької війни 1877-1878 рр..

Є підгрупа назв антропонімів які пов'язані з назвами відомих українських діячів, зокрема: Шевченкове у Миколаївському районі, засноване у 1929 році; с. Котляреве у Шевченківській сільській громаді тощо.

Досліджуючи назви населених пунктів області можна дізнатися про господарську діяльність в регіоні, рід заняття його мешканців, як формувалися ті чи інші типи ремесла, види промислів, особливості праці тощо. Це так звані «виробничі топоніми», що складаються з 36 ойконімів (3,9%). Наприклад, назва міста Баштанка (до 1928 року – Полтавка) походить від вирощування баштанних культур якими здавна славиться регіон. Назва с. Чумаки у Веснянській сільській громаді Миколаївського району пов'язана з торгівельно-візницьким промислом який був поширений в краї.

Виробничий процес в Миколаївській області знайшов відображення в інших ойконімах: поселення Елеваторне (Василівський старостинський округ), засноване пересельцями з сусідніх сіл, що будували протягом 1929-1932 рр. елеватор і залишилися працювати на ньому. Радісний Сад (до 2016 року — Радсад) селище у Миколаївському районі який славний наявністю садів і виноградників. Село Зелені Кошари отримало назву від терміну кошара - «загорожа або хлів для овець, кіз; вівчарня тощо [31, с. 285].

Перелік ойконімів продовжуть назви: Осетрівка, Садове, Великопілля, Горохівське, Гречанівка, Бурячки, Виноградівка, Штукар **(**той, хто спритно, уміло робить що-небудь, вправний у чому-небудь), Копи (відапелятивна множина: копа-копи, копиці), Цибульки, Виноградний Сад, Агрономія, Кавуни, Бурячки, Токарівка, Рибаківка, Колосівка тощо.

Миколаївщина як прикордонна територія, увібрала в себе назви, що засвідчують розміщення військових на її території, що відображено в 9 ойконімах області (1%). Наприклад, село Таборівка було засноване у XVIII ст., саме тут розміщувалися літні табори Бузького козацького війська. В с. Полігон раніше розміщувався турецький підрозділ який проходив тут військові навчання, що і дало назву поселенню. Село Воєводське засноване в середині XVIII ст. на місці колишнього козацького зимівника. Інші назви: Матросівка, Солдатське, Старосолдатське, Секретарка [25, с. 21].

10 ойконімів області (1,1%) вказують на шляхи сполучення регіону. Вони дають інформацію про те, де колись проходили більш чи менш важливі транспортні магістралі, були перевали, паромні переправи тощо. Це такі назви населених пунктів як: Шляхове, Станційне, Новий Шлях, Новопристань, Довга Пристань, Мостове, Кам’яний Міст, Вокзал тощо**.**

18 ойконімів Миколаївської області (1,9%), зазнали впливу історичних подій та міграційних процесів, адже історія кожного народу пов’язана з різноманітними етноконтактами. Перебування даних земель в складі різних держав, зміна населення за етнічним та мовним походженням, сприяли трансформації назв, зникненню старих і появі нових, або їх видозміненню. Наявність цього фактору збереглася в назвах регіону. Наприклад, село Лупареве в Миколаївському районі засноване в середині XVIII ст. на місці колишнього запорозького поселення, що згадується у козацьких літописах, друкованих творах

європейських картографів, військових інженерів, дипломатів і мандрівників з XVII ст.

Село Пересадівка у Воскресенській селищній громаді Миколаївського району засноване в 1770-1775 рр. переселенцями з Бессарабії. В 1951 році в результаті радянсько-польського обміну ділянками на територію села було насильно переселено мешканців сіл колишньої Дрогобицької області (нині територія Польщі).

Станція Первенець заснована у 1922 р. переселенцями з Київщини. Це був один із перших хуторів, що почав «освоювати» поміщицькі землі в період встановлення радянської влади.

Село Царедарівка в Доманівській селищній громаді Вознесенського району як і Олександродар були засновані на початку XIX ст. на землях «дарованих» російським царем Олександром II солдатам, які відзначились у російсько-турецькій війні. Цікавою є історія виникнення села Куцуруб в Миколаївському районі. Нібито, 1756 р. коли російська цариця Катерина II їхала до Очакова, на її шляху понад Дніпро-Бузьким лиманом стояли військові пости, які вона особисто обходила. На одному з них, солдат на прізвище Куц, що ніс військову службу, не пропустив її до штабу через відсутність відповідного дозволу. В нагороду за таку пильність, Катерина II дала йому золотий рубль. Згодом, коли сюди почали селитися люди, поселення назвали Куцу руб (Куцуруб) [25, с. 26].

Наступну групу ойконімів області становлять 35 етнонімів (3,8%) географічних назв області, які були перенесені від інших, уже існуючих ойконімів. Дані назви можуть розповісти сучасникам звідки прийшли їх попередники на цю землю.

Наприклад, с. Новоподілля в Нечаянській сільській громаді Миколаївського району засноване переселенцями із Поділля, звідси назва «Нове Поділля» (Новоподілля). Село Новолазарівка, було засноване у 1885 р. переселенцями з однойменної Лазарівки

Тираспольського повіту Херсонської губернії. Село Калуга в Березнегуватській селищній громаді Баштанського району було засноване Радовичем Ю. М. (приблизно 1710 року), а у 1812 році сюди були переселені солдати Калужського полку з росії, яким були даровані земельні наділи, за відзначення у війні з Наполеоном.

Село Лепетиха в Березнегуватській селищній громаді Баштанського району було заселене переселенцями із різних губерній російської імперії, а першими його поселенцями були жителі Великої Лепетихи Таврійської губернії. Село Маліївка в Березнегуватській селищній громаді Баштанського району засноване у 1812 р. переселенцями з Білорусі. Село Полтавка в Вільнозапорізькій сільській громаді Баштанського району засноване у 1806 році, коли на казенних землях, де царський уряд поселив переселенців з Полтавської та Чернігівської губерній.

Смт. Снігурівка Баштанського району заснована восени 1812 року, коли тут зупинилися сім`ї переселенці із сіл Снігурівка та Ненайдековка Климовицького повіту Могилівської губернії. Оскільки серед поселенців більшість вихідців були зі Снігурівки, то вирішили село так і назвати. Перелік продовжують назви сіл Чернігівка, Казанка, Обухівка, Богемка, Кримка тощо.

Доповнюють цю групу ойконімів Миколаївщини, назви які були перенесені від уже існуючих населених пунктів. Наприклад, м. Нова Одеса в Миколаївському районі створено 1739 року під назвою Олексіївське. Протягом 1928-1829 рр. тут були розміщені полки Бузької уланської дивізії: Ольвіопольський, Вознесенський, Бузький та Одеський. У 1832 році на честь Одеського полку, населений пункт став називатися Новою Одесою. Продовжують дану групу назв с. Криворіжжя, Київське, Новосевастополь, Очаківське тощо.

Є група ойконімів яка виділяється за типом або особливістю створення поселення, що складає з 33 ойконімів, і становить 3,6% від

досліджуваних груп (див. табл. 2.5). Дана група дозволяє прослідкувати за яких умов вони виникли, особливості виникнення поселення, умови життя тощо.

Наприклад, село Трихати в Ольшанській селищній громаді Миколаївського району утворилась від історичного факту забудови переселенцями перших будівель, які пізніше об'єдналися у село (в поселені є три мурованні селянські хати, з'єднані між собою кам'яною огорожею які були зведені у XVIII столітті). За місцевими переказами, засновниками поселення були сім'ї Степанових, Кондратьєвих та Карасьових, нащадки яких і тепер проживають у Трихатах. За подібних обставин названо с. П'ятихатки у Нечаянській сільській громаді Миколаївського району.

Іншим прикладом, може бути село Новоселівка (хутір Булгарка, Гальбштадт, Катюшено) у Степівській сільській громаді Миколаївського району. Спочатку село заснували переселенці з Болгарії, згодом сюди переселилися німці-колоністи. У 1946 році, після депортації колоністів, радянська влада перейменувала село в Новоселівку, адже село втретє було заселене новими переселенцями, тепер уже із Закерзоння. Інші назви даної групи поселень: Новосілля, Новосілка, Нове, Новий Городок, Ясногородка, Старогорожене тощо.

Великою є група ойконімів Миколаївської області, що відображає певні естетичні (символічні) функції географічних найменувань регіону і складається з 88 назв, що охоплюють 9,5% ойконімів області. Дані назви населених пунктів фіксують в своїй семантиці емоційну оцінку, виявляють художньо-образні смаки суспільства, характеризуються милозвучністю, відображають національні цінності та символи українців. Їх можна умовно поділити на підкатегорії за певними означеннями.

Перша, це назви які мають зв'язок з природними асоціаціями: Весняне, Зоря, Зоряне, Ясна Зоря, Сонячне, Новоблакитне, Промінь,

Світоч, Світлицьке тощо. Наступна підкатегорія ойконімів продукує прояв емоцій і демонструє певне ставлення до них, що відображено у назвах: Показне, Новочудневе, Загальна Користь, Братське, Звенигородка, Братолюбівка, Дружелюбівка, Добра Надія, Любимівка, Колос Добра, Доброжанівка, Мирне, Миролюбівка, Любимівка, Приют тощо.

До ойконімів що відображають психологічний стан поселенців, їх настрій, або сподівання знайшли відображення в назвах: Щасливе, Добре, Добра Надія, Веселе, Веселий Кут, Одрадне, Утішне, Неудачне, Гуляйгородок, Веселий Поділ, Веселий Роздол, Щасливка, Великовеселе та інші. Ойконіми, що відображають становище поселенців та їх прагнення отримали назву: Воля, Вільне, Добра Воля, Привілля, Привільне, Привільнянське, Добровільське, Вільний Яр, Свобода, Сила тощо.

Інша підкатегорія символічних назв вказує на певний статус поселення, національну або соціальну приналежність: Українка, Новоукраїнка, Українець, Малоукраїнка, Маложенівка, Малодворянка, Дворянка тощо.

Період панування імперських режимів в області, як і загалом в Україні, залишив у спадок ідеологічні назви з пропагандистським змістом охоплюють приблизно 22 ойконімів області (2,4%). Багато з таких назв зазнали трансформації, мають альтернативне пояснення та потрапили до інших груп ойконімів області (наприклад: Катеринівка, Червоне поле та інші).

До «ідеологічних» назв даної підкатегорії відноситься назва міста Первомайське, яке було засновано весною 1676 року на лівому березі Синюхи запорізькими козаками під назвою Орлик. В 1770 році укріплення було перейменоване в Екатериненшанець, а у 1781 році дістало назву Ольвіополь. У 1919 році із встановлення радянської влади, поселення перейменували на Первомайськ. Місто Південноукраїнськ

(Южноукраїнськ) виникає у квітні 1975 року в Арбузинському районі, коли на березі річки Південний Буг розташовується перший загін будівельників Південноукраїнської атомної електростанції.

Інші подібні назви: Партизанське, Новоруське, Нове Життя, Перемога, Прогресівка, Першотравневе, Першотравнівка, Майорівка, Майське, Надеждівка, Гражданівка тощо. Відповідно до вимог Закону України від 9 квітня 2015 р. «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні й заборона пропаганди їхньої символіки» перелічені назви потребує заміни, або повернення історичної назви [19].

Є 27 ойконімів області, що становить 2,8%, мають нез'ясоване походження, не мають логічного пояснення своєї назви, потребують уточнення і, поки що, не підлягають співвіднесенню до якої-небудь із створених груп. Наприклад, Кудрявське, Бузоварове, Зброшкове, Казаринське тощо.

Отже, на численних прикладах переконуємося, що топоніміка фіксує не тільки географічне середовище в якому перебуває людина, а й вплив суспільства (людини) на навколишній світ через маркування географічного простору. Пояснення назв топонімів, розкриття смислового значення і його походження допомагає отримати важливу інформацію про минуле свого краю, роль релігії в житті людини, економічний стан та етнічний склад населення, дізнатися про історичні події та географію заселення регіону, пізнати емоційну та ідеологічну роль у виникненні назв регіону.

2.3 Топонімічний аналіз гідронімів Миколаївщини

Найдавніший шар назв Миколаївської області складають гідроніми, саме вони склали основи формування топонімів Причорномор'я. Місця біля морів, річок, струмків, заток, лиманів та інших водойм слугували людині територією для розміщення постійних поселень, ведення промислів, транспортних шляхів тощо.

У процесі дослідження топонімів Миколаївщини встановлено, в області налічується понад 120 водних об'єктів, серед яких великі, середні та малі річки і балки протяжністю понад 10 км, а їх загальна довжина становить 3609 км. [40]. Але насправді, гідронімів в області набагато більше. За матеріалами нашого дослідження їх кількість становить 173 одиниці [35].

Під час проведення дослідження було з'ясовано, що гідроніми області мають складні утворення і формувалися представниками різних етносів. Відповідно, їм властива значна інформативність про давні і недавні часи. Вони є джерелом для поповнення знань про народи, які мешкали на даній території, розповідають про етнічний склад населення в минулому, вказують на шляхи міграції племен і народів, виявляють різні побутові і мовні аспекти. За результатами дослідження було виділено два мотиви (підкласи) утворення гідронімів та їх особливості в Миколаївській області.

Перший мотив (підклас) - це гідроніми, які відображають природне середовище і складаються зі 103 назв, що становить 59,6 % усіх гідронімів області. До них належать різні категорії географічних об'єктів (рисунок 2.2).

Гідроніми які відображають якість води, що залежало від особливості місцевості і знайшла своє відображення в 30 назвах, що становить 17,3% гідронімів області. Наприклад р. Гнилюха (біля с. Секретарка) в Первомайському районі походить від апелятива гнилуха – це річка, що покрита болотистими рослинами які гниють. Річка

Кодима, що на північному заході Миколаївської області, означає «болото» (пара, дим, паруюча місцевість), адже заплава річки здебільшого заболочена. Річку Мертвовод (ліва притока Південного Бугу), описував ще грецький історик Геродот, мандруючи цими місцями у прадавні часи: «Між скіфами і аличанами протікає річка Крініпікрос». У перекладі з грецької мови слово «крінс» означає «вода», а «пікрос» - нежива, непридатна для використання. Легенда розповідає, що перші подорожні, що зупинялися тут, напившись води, повмирали [42].

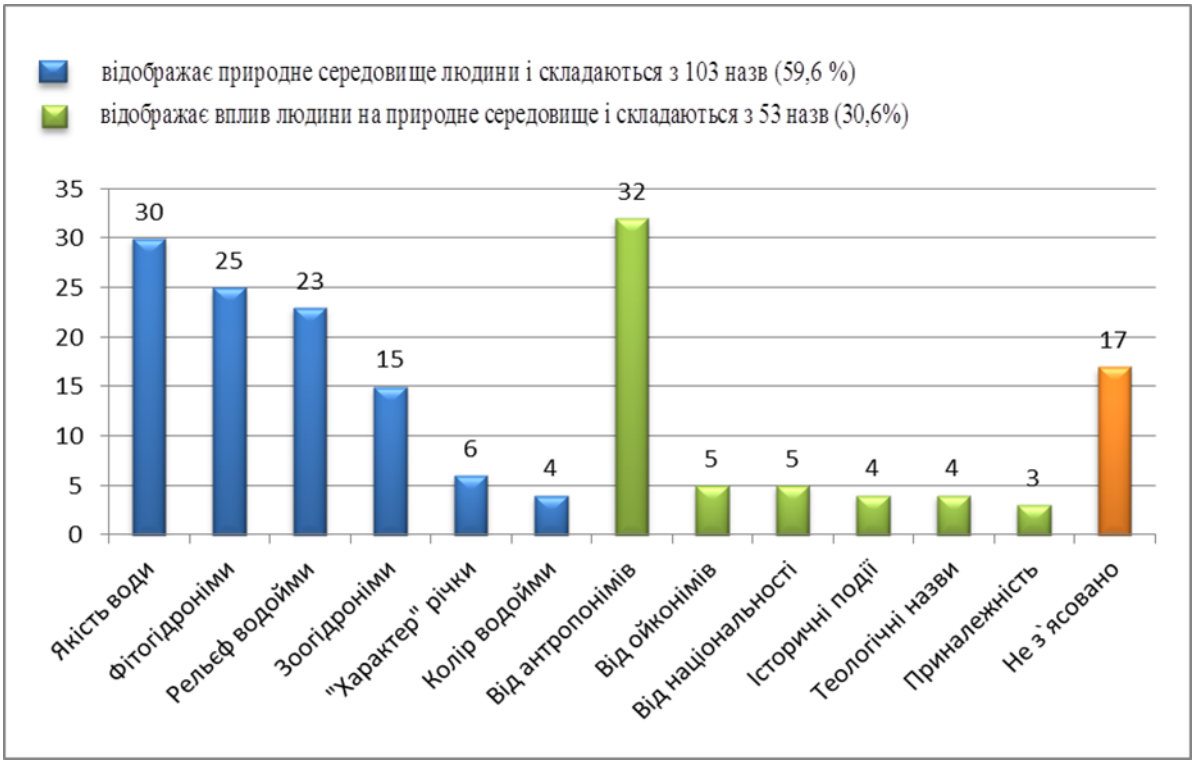

Рисунок 2.2. Семантичні групи гідронімів Миколаївської області

Назву річки Солона (притока Гнилого Єланця) пов’язують з тим, що по її течі, її ґрунти часто переходять у солончаки. До того ж вода в деяких місцевих колодязях і в самій річці має гіркуватий, солонуватий присмак, тобто вона насичена солями. Балка Тузли отримала свою назву від тюркського слова «tuz» — сіль. Протилежне значення має балка Добренька, вода якої має позитивні якості або властивості» (придатна для вживання). Також, ця назва може мати ще і релігійне значення

«чиста, непорочна; свята». Подібні характеристики можна застосувати до балки Біла Криниця тощо.

Наступну групу гідронімів представляють 25 назв які пов'язані з рослинністю (флорою) місцевості. Фітогідроніми складають 14,5% від усіх гідронімів регіону. До даної групи відносяться назви які мають як іншомовне походження, так і власні назви. Наприклад, річка Бакшала – права притока Південного Бугу, має тюркське походження від слова «бакша» (бахча, бакча-сад, город). Також може мати інше значення, бакчелга – зелена долина, балка, річка [31, с. 31].

Назва річки Чичиклія – права притока Південного Бугу, походить з тюркської мови – «çiçekler», що означає «квіти». З цього приводу існує легенда, що турки назвали так річку, бо всі її береги були у квітах. Одного разу по ній пропливало судно з турецьким ханом, який вийшов на корму судна і побачив там кущі квітучої шипшини, мальв та різнобарв'я степових квітів і не стримавши своїх вражень вигукнув – «Чичиклея», що в перекладі з турецької означає долина квітів. З того часу ця річка має таку назву [31, с. 510].

Про походження назви р. Арбузинка (права притока Мертвоводу і ліва притока Південного Бугу) існує також декілька легенд. Вважається, що ще в давні часи по ній здійснювали сплав кавунів вниз за течією річки. Інша версія, за переказами місцевих жителів, в період козацтва в цьому краї жив козак Гарбуз. За іншою легендою, на території сучасного селища в далекі часи був великий базар, на якому продавали гарбузи. Звідси і річку і село стали називати Гарбузинкою.

Назва річки Березань являє собою слов'янізоване турецьке слово büzülu – «вовча річка», яку народна етимологія створила від кореня Берез- і суфікса «-ань». Також, в області є інші фітогідроніми, а саме, Тернова балка, що вказує на рослинність місцевості – терен і особливість рельєфу – яр; річка Камишевата (Комишувата); балки

Вербова; Очеретня; Березнегувата, Лозова, Очеретянка, Тернівка, Лозоватка, Осикова тощо.

23 гідроніми області відображають конфігурацію рельєфу берега водойми і становлять 12,7% від гідронімів області. Наприклад р. Малий Ташлик (права притока Синюхи, басейн Південного Бугу) походить від тюркської назви «таш» - дослівно «кам'яна течія, камінь», адже на цій території геологічною основою є породи тектонічної структури.

Назви річок Велика і Мала Корабельна (ліва притока Південного Бугу) походять від тюркського слова kara «чорний» і bal / bel «горб, ущелина, вузький прохід в горі» [31, с. 279]. Інші назви, це балки Глибока (притока р. Очеретки), Широка (притока Інгулу), Кам'яна (існує декілька балок з такою назвою: притоки р. Арбузинки, р. Мертвоводу, р. Чичиклії), Сирів Яр, Гідзілів Яр, Куца балка, Боковенька тощо.

Є група гідронімів, що склалася з 15 назв, які пов'язані з тваринним світом регіону, його фауною – це зоогідроніми, і охоплює 8,7% від назв гідронімів області. Назви мають як іншомовне, так і місцеве походження. Наприклад р. Громоклія (Громоклея), права притока Інгулу, має тюркське походження, що означає «місце, де водяться аргамаки, тобто гарні (породисті) коні» [31, с. 168].

Найменування річки Чертала (Чортала) – права притока Південного Бугу утворена від назви тутешньої риби, що турецькою мовою звучить «чортан», а в перекладі означає «вугор» [31, с. 515].

Назва річки Тронка походить від пастушого дзвіночка, який вішають на шию тваринам, щоб їх легше було розшукувати в темряві, в заростях, в лісі. Власні назви мають балка Чабанка (притока р. Висуні), місце для випасу отари овець пастухом (чабаном). Інші зоогідроніми регіону: балки Баранівська, Гадюча, Кінська, Козина, Лисича, Ракова, Пташня, Шпакова, Вовча та інші.

Характер або властивості течії річок відображають 6 гідронімів області, що становить 2,9% гідронімів Миколаївщини. Наприклад, р.

Інгул та р. Інгулець свої назву отримали від турецького слова äŋgül – «тихий, ледачий», можливо від тюркського слова «ангел» – «перешкода», або від татарського словосполучення «ени-гьол» – «нове озеро», що означає «русло річки, яке розширяється». Щодо походження назви річки Висунь є декілька версій. У перекладі з тюркської мови це слово означає «джерело». Вчений В. Лучик доводив, що назва річки має праслов'янське походження і її основа – «вис» означає «рідина», «розливатись», «текти». Також, можливо, назва походить від давньоруського слова «виска», що за словником В. Даля означає струмок, річечку, яка зв'язує озеро й річки [35]. На характер течії річки також вказують назви балок Весела і Веселе тощо.

В 4 гідронімах області, що становить 2,3% від усіх гідронімів області зустрічаємо назви, що позначають кольорову характеристику води, або її ґрунту. Наприклад, р. Синюха (притока Південного Бугу), первісна назва Сині Води, виникла через синій колір прісної води, що особливо впадає у вічі при переході від степу до лісостепу. Назва виникла на противагу річкам, вода яких непридатна для вживання – Жовта, Зелена, Мертвовід та інші.

Назву річки Чорний Ташлик можна дослівно перекласти, як течія серед кам'яних порід, що виходять на поверхню у вигляді скель. Назва «Чорний» свідчить про забарвлення води, як результат розчинення чорноземів осадового чохла. Протилежне значення має балка Білозерка тощо.

Особливо багатою на топонімічну історію є походження назви Чорне море, що омиває Миколаївську область. Найдавнішою її назвою є Темаринда, чи Тимарунда, що означала «темна, похмура безодня», саме так називали море таври. Скіфи які проживали на території Причорномор'я називали Чорне море Ахшайна, тобто «темно-синє». Давні греки позначали море спочатку Понт Аксинський («море негостинне»), проте заснувавши у Причорномор'ї свої колонії змінили

назву на Понт Евксинський («море гостинне»). У середні віки Чорне море називали і Хозарським, і Половецьким, і Руським, і Турецьким, і Східним, і Царградським (Константинопольським) тощо. Чорне море відоме також під назвою як «Сугдейське» чи «Сурозьке» у зв'язку з тодішньою назвою одного з міст на узбережжі моря – Сугдея, Сурож (тепер Судак). У XIV ст. на одному із генуезьких портоланів було вперше зафіксовано ще одну назву, яка досить міцно вкорінилася у різних мовах світу: по-грецьки вона звучить як Маврі Таласса, у турків і татар – це Караденіз, в італійців – Мааре Негро, а українців – Чорне море [28, с. 50]. Свою назву Чорне море отримало за темний відтінок глибин, хоч дехто вкладав у це найменування і соціальний зміст: чорний – пригноблений, невільний. Це звучало особливо актуально в епоху турецького панування. Деякі вчені гадають, що назва моря утворилося внаслідок словосполучення між скіфським словом (ашхаена – «темний», «чорний») і грецьким (аксинський – «негостинний»), що відповідало першим враженням греків про країну, яку вони починали обживати (. с.

Другий мотив (підкатегорія) створення гідронімів Миколаївської області пов'язаний з впливом самої людини на природне середовище що складається з 53 назв і становить 30,6% гідронімів регіону. Дані гідроніми є продовженням категорії географічних об'єктів області.

Найчисельнішу групу назв гідронімів краю, що відображає вплив самої людини на природне середовище, обіймають антропоніми. Вони складаються з 32 назв, що становить 18,5% від усіх гідронімів області. Наприклад, балка Білоусівка – ліва притока Південного Бугу, протікає на території Вознесенського району. Назва походить від прізвища Білоус. Назва балки Вітовта походить від прізвища великого князя литовського, який зупинявся в цих місцях зі своїм військом, що переслідувало ногайців, в період коли українські землі входили до складу його держави [25, с. 27]. Перелік можна продовжувати, а саме:

балки Антонівська, Романова, Олександрівська, Скаржинського Капуцито, Максимівська тощо.

Серед гідронімів області є 5 назв які походять від уже створеного населеного пункту, що становить 2,9%. До них належать: р. Мігіївський Ташлик (ліва притока Південного Бугу), що протікає через с. Мигія. Можливо, вихідною формою гідроніма, як свідчать деякі джерела, була назва Мигія (від давньогрецького слова «емигея» – моя земля), перенесена на село. Пізніше, гідронім почав усвідомлюватись як вторинний стосовно ойконіма і набрав прикметникової форми – Мигійський. Є інші назви гідронімів, які також пов'язані з місцями розташування населених пунктів: балки Царедарівка (с. Цередарівка), Калістровська (колись існувало колонія Калістрове), Коблевка (с. Коблево), Доманівська (смт. Доманівка) тощо.

Є група гідронімів області, яка складається з 5 назв, що становить 4,6% де відображено приналежність населення до певної національної групи. За приклад слугують назви балки Циганка – гідронім виник від етноніма «цигани» (народність індійського походження, що живе невеликими групами майже в усіх країнах світу). Це вказує на місця тимчасового перебування чи острівного закріплення представників цієї народності [31, с. 500]. Подібні назви – балки Грецька, Жидівка, Німецька, Прусакова – Водяна тощо.

Цікаво було дізнатися про походження назв які сталися за певних історичних подій (обставин), що складаються з 4 назв (2,3%). Наприклад, походження назви балки Голоскова (ліва притока Південного Бугу) пов'язана з козацькою добою. Через дану територію колись проходив чумацький шлях. Мостів у ті давні часи в цих краях не було, були лише невеличкі поромні переправи. Тому чумаки гукали в тумані (подавали голос, голосували) до перевізників, щоб їх переправили на той, чи інший берег річки. Так і виникла назва поселення – Голоскове.

Походження назви р. Костувате пов’язують з гайдамацьким рухом, коли в кровопролитній битві 1752 р. вся долина річки була вкрита загиблими воїнами, всюди біліли кості, а поховати їх було нікому. Від цієї події, вважається, походить назва річки й села. Назва річки Сагайдак, як і балки Сагайдачок походить від слова «сагайдак» – набір озброєння кінного лучника тощо.

У Миколаївській області є 4 гідроніми (2,3%), які мають релігійне (теологічне) походження. Наприклад, основною водною артерією Миколаївської області є річка Південний Буг – третя найдовша річка України. Найперші згадки про неї пов’язані з ім’ям давньогрецького історика Геродота, який описав річку в V ст. до н.е. В давнину її називали Гіпаніс або Іпаніс – той (або та річка), що має прихильність Бога. «Гі», «ге» - земля; «пан», «паніс» - бог родючості; річка, що протікає по родючій (божій) землі – *Бог* [56]. Пізніше у творах античних географів та істориків Південний Буг має назви: Богоссола (готський історик Іордан і географ Равенський, VI-VII ст. н. е.); Богої (візантійський імператор Константин Багрянородний, X ст.); Богъ (згадується у давньоруських літописах); Ак-су («Біла вода», називали її турки); Бокг; Бог, Богус, Буг (позначено на картах XV-XVII ст.); Бог, Буг (у давніх актах); Богъ (XVIII-XIX ст.).

Літописні джерела зазначають, що наші предки – слов’яни, називали річку – Богом, що пояснювалося як «багата», або «та, що тече по багатій родючій землі». У давній українській мові річка також має назву «Бог». Французський інженер Гійом Левассер де Боплан (XVII ст.) у своїй карті України позначає р. Південний Буг – Bog. Щодо сучасної назви р. Південний Буг, то вперше вона з’явилася на одній з карт 1740 р. де річку названо не Богом, як заведено, а Бугом. Зрідка така ж назва зустрічається в інших джерелах. Щодо назви «Південний», то вона укорінилася пізніше, після поділів Речі Посполитої (друга половина XVIII ст.) і приєднання цих територій до росії.

Зміна історичної назви сталася у 1814 р., саме тоді російський геолог Володимир Ласкарєв, який досліджував територію Правобережної України, припустився помилки, про на наявність двох річок з однаковою назвою «Буг». Хоча насправді західну річку називали Буг, а південну – Бог. Тоді й було прийнято рішення перейменувати річки у Західний Буг та Південний Буг [28, с. 51].

На сучасному етапі активізовано багато ініціатив щодо повернення первісної назви річці. Зокрема, Подільське екологічне товариство ініціювало перейменування річки Південний Буг і повернення їй давньої історичної назви – Бог.

Окрім Південного Бугу, в області є інші гідроніми культового походження: балка Богодушна (права притока р. Громоклії, права притока Інгулу) - від словосполучення «божа душа»

Балка Миколаївська – на зразок назви м. Миколаєва – на честь дня святого Миколая. Перебування Миколаївщини під впливом інших держав, мало відображення у поширені їхніх релігій та їх культових назв в географічних назвах: яр Мечетний - за апелятивною назвою слова мечеть - храм у мусульман.

Серед гідронімів області є 3 назви (1,7%), які вказують на приналежність об’єкта за правом власності. Наприклад, річка Хуторська, балки Панська, Барона.

Досліджуючи гідроніми області, ми виявили, що 17 назв (9,8%) мають невідоме походження, не мають (на даний час) пояснення або пов’язані із різними гіпотезами. Основною причиною цього є давність виникнення гідронімів, накладання однієї мови на іншу та інші обставини. До гідронімів непрозорого значення можемо віднести: р. Тягінка, р. Царега, р. Кільчень, б. Грузька тощо.

Отже, в гідронімах Миколаївщини знайшли своє відображення різні чинники утворення назв: природні, історичні, національні, соціальні, виробничі. В тому числі зафіксовані особливості матеріальної

та духовної культури області. Оскільки в часовому просторі гідроніми є давнішими в порівнянні з ойконімами вони характеризуються більшою стабільністю, мовною строкатістю, іноді закритою семантикою, що зумовлює труднощі при розшифруванні даних назв та існуванням великої кількості легенд і гіпотез щодо їх походження.

Висновок до розділу 2

Підсумовуючи, можна сказати, що аналіз топонімічного матеріалу Миколаївської області демонструє формування ойконімів під впливом двох основних чинників. По-перше, це, як правило, найдавніші назви, які відображають природне середовище в якому перебували поселенці і вони складаються з 248 назв, що становить 27% від усіх ойконімів області. По-друге – це нові назви, що складаються з 647 ойконімів і становить 70,1%, які позначають вплив самої людини (спільноти) на довкілля. З огляду на об'єднання наведених класифікацій та мотивацію утворення топонімів, розроблено семантичну класифікацію ойконімів Миколаївської області (додаток Б).

Перша група назв, це географічні найменування які пов'язані з природним середовищем в якому перебували поселенців і складається з 248 назв (27%):

1) 68 ойконімів області (7,4%) відображають специфіку географічного розташування поселення, вказують особливості його рельєфу та ландшафту місцевості (Крутоярка, Крива Пустош, Рівне);

2) 56 ойконімів (6%) в своїй основі мають назви водних об'єктів та інших видів гідронімів (Копані, Тузли, Чорноморка);

3) 39 ойконімів (4,1%) фіксують специфіку флори місцевості (фітотопоніми), її рослинність (Квітневе, Лугове, Вівсянівка);

4) 31 ойконім (3,4%) вказує на лісистість (дріоніми) території (Діброва**,** Вербове, Тридуби);

5) 23 ойконіми (2,4%) характеризують зоотопоніми Миколаївського ареалу (Мурахівка, Кротівка, Лисянка);

6) 16 ойконімів (1,6%) отримали свої назви від місця розташування стосовно інших географічних об’єктів **(**Надбузьке, Зарічне, Підлісне);

7) 15 ойконімів (1,5%) характеризують ґрунти області та їх особливості (Солончаки, Гранітне, Кам’янка).

Друга група ойконімів складається з 647 назв (70,1%) і демонструє вплив самої людини (спільноти) на довкілля, що знайшло відображення в назвах Миколаївської області. Вона є продовженням загальної групи ойконімів області:

8) 337 ойконімів (36,5%) області мають антропонімічне походження і є найчисельнішою групою. Цю групу умовно можна поділити на підгрупи: назви отримані від власника земельної ділянки; назви козацької доби на Півдні України; назви пов’язані з відомими, або впливовими людьми певного періоду (Федорівка, Кобзарці, Шевченкове);

9) 88 ойконімів (9,5%) області відображають певні естетичні (символічні) функції. Вони поділяються на підгрупи за певними означеннями: природні асоціації; продукують прояв емоцій і демонструють певне ставлення до них; демонструють психологічний стан, настрій, або сподівання; характеризують становище поселенців; вказують на національну або соціальну приналежність (Братолюбівка, Щасливе, Вільне Українка);

10) 58 географічних назв області (6,4%) мають зв’язок з культовими (релігійними) найменуваннями. За характеристикою вони поділяються на назви християнського походження; назви, що поєднують теоніми з антропонімами; релігійні назви інших народів (Воскресенське; Троїцько-Сафонове, Мечетня);

11) 36 географічних найменувань (3,9%) вказують на рід і вид виробничої діяльності регіону, спеціалізацію населення (Чумаки, Елеваторне, Виноградівка);

12) 35 географічних назв області (3,8%) були перенесені від інших, уже існуючих топонімів (Полтавка, Чернігівка, Нова Одеса тощо);

13) 33 ойконіми (3,6%) характеризують тип або особливість створення поселення (Трихати, Новоселівка, Старогорожене);

14) 22 ойконімів області (2,2%) пов'язані з імперською (пропагандистською) ідеологією і перебувають на етапі їх заміни, або повернення історичної назви (Первомайське, Южноукраїнськ, Майорівка);

15) 18 ойконімів (1,9%) пов'язані з історичними подіями та міграційними процесами які відбувалися на території Миколаївщини (Пересадівка, Первенець, Куцуруб);

16) 10 ойконімів області (1,1%) вказують на шляхи сполучення (дромоніми) в регіоні (Шляхове, Станційне, Новопристань);

17) 9 ойконімів (1%) утворені від особливостей статусу і ролі яке виконувало поселення (Таборівка, Полігон, Матросівка);

27 ойконімів (2,9%) мають невизначене походження і потребують подальшого дослідження (Баратівка, Бузоварове, Зброшкове).

У ході дослідження встановлено 173 назви класу макрогідронімів області. Найбільш чисельною є група назв, що відображають природне середовище проживання людини, і складається з 103 назв (59,6%). Відповідно, 53 гідроніми (30,6%) відображають вплив самої людини на природне середовище (додаток В). Назви формувалися носіями різних етносів, відповідно, їм властива значна інформативність про давні і недавні часи. Вони є джерелом для поповнення знань про народи, які мешкали на даній території, розповідають про етнічний склад населення в минулому, вказують на шляхи міграції племен і народів, виявляють різні побутові і мовні аспекти регіону. До них належать наступні категорії географічних об'єктів:

1) 30 гідронімів регіону (17,3%) позначають якість води (річки Гнилюха, Мертвовод, Добренька);

2) 25 гідронімів (14,5%) вказують на рослинність місцевості (річки Бакшала, Чичиклія, балки Вербова, Очеретня);

3) 23 гідроніми (13,3%) відображають конфігурацію рельєфу водойми (річки Малий Ташлик, Велика і Мала Корабельна, балки Глибока);

4) 15 гідронімів (8,7%) характеризують тваринний світ регіону (річки Гадюча, Кінська, Вовча, Ракова);

5) 6 гідронімів області (3,5%) позначають «характер» або властивості течії річок (річки Інгул, Висунь, балка Весела);

6) 4 гідроніми (2,3%) відображають колір водойми (річки Синюха, Чорний Ташлик, балка Білозерка).

Другий мотив створення гідронімів регіону відображає вплив самої людини на природне середовище і складаються з 53 назв (30,6%), що є продовженням категорій географічних об’єктів області:

7) 32 гідроніми області (18,5%) виникли від антропонімів (балки Вітовта, Антонівська, Романова);

8) 5 гідронімів (2,9%) створені від ойконімів (р. Мигіївський Ташлик, балки Коблевка, Доманівська);

9) 5 гідронімів (2,9%) вказують на приналежність до певної національної групи **(**балки Циганка, Грецька, Німецька та інші);

10) 4 гідроніми (2,3%) зафіксували події, які відбулися на даній території (річки Костувате, балки Голоскова, Сагайдачок);

11) 4 гідроніми (2,3%) мають релігійне (теологічне) походження (річка Південний Буг, балки Богодушна, Мечетна, Миколаївська);

12) 3 гідроніми (1,7%) вказують на приналежність об’єкта за правом власності (річка Хуторська, балки Панська, Барона).

17 гідронімів області (9,8%) мають невідоме походження і потребують подальшого дослідження (річки Царега, Кільчень, балка Грузька) тощо.

РОЗДІЛ 3
Проблеми та перспективи застосування топонімічних матеріалів

3.1 Використання топонімічної інформації у навчальній і туристично-краєзнавчій діяльності

Географи, відповідно до свого фаху, постійно мають справу з великою кількістю географічних топонімів. Але вивчення найменувань важлива справа не тільки для них, але й для лінгвістів та істориків. Як писав Е. М. Мурзаєв: «Будь-яке народження топоніма зумовлюється історичними умовами, географічним середовищем і здійснюється засобами мови; через топоніміку можна виявити деякі фізико-географічні особливості території, характер розселення, специфіку формування населених пунктів тощо» [36, с. 80].

Особливо важлива топоніміка для таких дисциплін, як топографія, фізична географія, економічна й соціальна географія, історична географія, а також картографія, оскільки географічні назви – це мова карти, її важлива словесна інформація. Вивчаючи територію, необхідно звертатися до географічних назв, які можуть розповісти багато цікавого про минуле і сучасне місцевості, є цінним доповненням до відомостей з інших джерел знань.

Топонім – це реальна частинка тієї епохи, за якої він виник. Назви ніколи не створювалися штучно, вони були влучною характеристикою географічного об’єкта і є важливою інформацією для топонімічних досліджень з метою:

1) реконструкція давніх природних ландшафтів минулого та характеру їхніх змін;

2) встановлення ареалів розповсюдження окремих видів рослин та тварин;

3) вивчення природних багатств регіону, давніх форм природокористування та господарської діяльності;

4) виявлення за допомогою географічних назв давніх міграційних процесів, регіонів проживання давніх народів і племен, шляхів їх розселення, особливості освоєння та заселеності територій;

5) отримання інформацію про фізико-географічні характеристики території, соціальні процеси та явища які відбувалися на регіональному рівні;

6) дослідження історії виникнення населених пунктів, їхньої первинної функції та визначення відносного віку поселень;

7) встановлення торгових, культурних й інших зв'язків давнього населення з іншими регіонами;

8) розкриття давньої матеріальної та духовної культури народу;

9) виховання національної гідності та бережного ставлення до пам'яток минувшини та інше [10].

Усе частіше в географічній літературі підіймається питання про необхідність глибокого використання топонімічних досліджень у навчальній роботі з учнями та студентами, в позакласній роботі, під час проведення туристично-краєзнавчої діяльності тощо. Адже, кожна людина щодня має справу з географічними назвами, не усвідомлюючи їх походження, історію розвитку, характер сучасного вживання.

Використання елементів топоніміки посилює інтерес до знань географія, історія, філології, ілюструє та конкретизує навчальний матеріал, полегшує розкриття специфіки географічних об'єктів й особливостей природи та економіки окремих країн, регіонів тощо. Краєзнавці давно визнали топоніміку важливим елементом географії, природознавства, історії.

У процесі навчальної, дослідницької чи пізнавальної діяльності здійснюється формування краєзнавчого світогляду, свідомості, знання, чуття, смаку, культури. Краєзнавчі знання потрібні особистості для того, щоб усвідомлено ідентифікувати себе з мікро- та макропростором –

«своєю Батьківщиною» як первинним середовищем етнобуття та загальнонаціональним континуумом [6, с. 26].

Топоніміка використовується для просторової прив'язки фактів при викладенні матеріалу, розглядаються як конкретне поняття, виступає прикладами при ілюструванні географічних закономірностей, за їх допомогою визначають географічне положення об'єктів, широко використовуються при порівняннях. Прикладом є проведення позакласних заходів в школі (додаток Г).

Багато назв чітко характеризують природні умови (характер земної поверхні, рослинний і тваринний світ тощо), особливості населення, його господарську діяльність. А завдяки тому, що географічні назви нерідко зберігаються віками та навіть тисячоліттями, вони є неоціненним джерелом інформації про географічні умови нашого минулого. Топонімічно-географічний, історико-культурний потенціал, матеріальні та духовні пам'ятки народу дуже важливі для формування світогляду народу, для задоволення матеріальних, у тому числі туристичних потреб.

Розвиток топоніміки як науки та успішне використання топонімічних матеріалів для вирішення різноманітних теоретичних та практичних задач вимагає насамперед знання фактичного матеріалу, повних і систематизованих зведень географічних назв, доступних для загального використання.

Сучасною топонімікою встановлено, що вивчення ізольованого, окремо взятого топоніма неефективне. Для отримання правильних висновків потрібно визначати місце досліджуваного об'єкта серед інших топонімів даної місцевості, його зв'язки та паралелі, виявляти різні та подібні назви, наносити їх на карту, намагатися зрозуміти причини територіального розподілу. Вагоме значення в цьому питанні належить регіональному дослідженню.

Дослідницька робота у туристичних екскурсіях, походах, допомагає її учасникам міцно закріпити й розширити набуті знання, глибше пізнати явища навколишнього світу, дізнатися про свій край і свою державу. Вона прищеплює любов до науки, виробляє навички копіткого наукового дослідження, є актуальним засобом соціалізації учнівської та студентської молоді, дає змогу усвідомлено орієнтуватися в соціально-економічних й геоекологічних подіях своєї держави та світу, сприяє формуванню еліти нації, оскільки поєднує в собі динамізм і багатоплановість сучасної української держави та світу загалом.

Отже, топоніміка має значний науковий, навчальний, пізнавальний потенціал, дозволяє отримати інформацію про фізико-географічні характеристики, історично-соціальні процеси, господарську діяльність, мовні зміни та інші явища які відбувалися на певній території. Вивчення топонімів слугує джерелом формування інтересу до краєзнавчої проблематики, що є основою національної свідомості, розвитку моральних цінностей та ідеалів, дотримання культурних традицій, етичних норм виховання особистості, формування свідомого патріота-громадянина України.

3.2 Впровадження результатів географічно-топонімічного аналізу в рекреаційну та туристичну діяльність області

Успішне дослідження, вивчення, пізнання топонімічного матеріалу можливе за умов умілого використання, розвитку та популяризації рекреаційно-туристичної сфери області. Об'єктами досліджень для учнів, студентів, туристів та інших зацікавлених осіб, можуть бути мікротопоніми регіону, а саме:

- назви частин населених пунктів: кварталів, мікрорайонів, вулиць, провулків, садів, парків та ін.;
- найменування невеликих водойм: струмків, джерел, ставків, окремих місць річок і озер, бродів, водопоїв тощо;
- номінації, що позначають особливості рельєфу: пагорби, кургани, могили, яри, долини, балки, ями, печери тощо;
- назви рослинного покриву, лісів, їх частин, лісових галявин, вирубок, просік, згарищ, гаїв, лук, пасовищ;
- місця, пов'язані з господарською діяльністю людини: поля, сади, ягідники, пасіки, пасовища, вигони; кар'єри тощо;
- назви шляхів сполучення (назви доріг, шляхів, перехресть і ін.);
- номінації пов'язані з географією розселення, природними явищами, історичними подіями тощо.

Ці заходи можуть бути реалізовані через створення відповідних туристично-топонімічних екскурсій (кластерів) в області, що передбачає діяльність туристичних організацій топонімічного спрямування. Передумовами для утворення туристично-етнографічно-топонімічного кластера є вигідне географічне положення Миколаївщини, використання наявних і подальший розвиток нових об'єктів туристично-рекреаційної сфери, вивчення та аналіз туристично-рекреаційного попиту, удосконалення інфраструктури туристичного об'єкта, підготовка кваліфікованих туристично-топонімічних кадрів тощо.

За умов умілого використання різносторонньої інформації про географічні назви, продуманих маршрутів подорожі, екскурсії будуть наповнені топонімічним змістом, що має зацікавити учнів, студентів, туристів. Побачити, почути, відчути дух минулих епох і культур, мрія багатьох людей як всередині країни, так і за її межами. Потрібно практично створити такі види діяльності які можуть активізувати надходження туристичних потоків в область, а Миколаївщина має що запропонувати.

Наприклад, регіональний ландшафтний парк «Кінбурнська коса» (на жаль, ця територія сьогодні окупована росією і що там залишиться – невідомо…). Назва топоніму «Кінбурнська коса» походить з турецької мови Кільн-бурун: «кіль» - волосина, або «кіл» - голова та «бурун» - коса, мис; в стародавні часи – Ілея [25, с. 29]. З одного боку, коса омивається прісними водами Дніпро-Бузького лиману, з іншого – солоними водами Чорного моря (додаток Д). Більшу площу суходільних ділянок коси займають місцевості терасних та давньодельтових горбистих піщаних рівнин. Ці території вважалися найбільш незайманим і одним із найкрасивішими та найзагадковішими місцями Миколаївщини. Сучасні поціновувачі її прозвали «Миколаївські багамами». Незабудована частина морського узбережжя зі сліпучо-білим дніпровським піском поетично назвали «Білобережжя Святослава». Назви поселень на косі Покрова, Покровське свідчить, що ці землі були і є під заступництвом Богоматері. Територія має значне розмаїття видів флори, що формується завдяки особливостям рельєфу, рівнів зволоження та засолення, що знайшло відображення в топонімах.Біля хутора Ковалівка, назва якої походить від галявини з ковилою, є один із найбільших на Нижньому Дніпрі Вільхових гаїв. Своєрідною особливістю природного оточення Кінбурнської коси є невеличкі дубово-березові і осикові гайки, розкидані низинами серед піщаних просторів півострова. Це рештки знаменитої Гілеї – країни лісів у

пониззі Дніпра, яка за описами історика Геродота, існувала тут ще у V столітті до нашої ери [40]. Одним із місцевих чудес природи вважається Волижин ліс – найбільший лісовий масив на пониззі Дніпра, який є залишком стародавніх лісів, що росли тут раніше. Саме тут росте найстаріше дерево Миколаївщини – 500-літній дуб. Тут є урочище «Качине» або «вовче лігво» розміщене серед піщаних кучугур в оточенні старих соснових насаджень. Інше урочище, «Осетинське», походить від рибного промислу який розвивався в регіоні у 60-80-х роках ХХ століття, що спеціалізувався на вилові осетрових і добуванні чорної ікри. Урочище є зручним місцем переправи на острів Тендрівська коса (Ахіллів біг), що вважається місцем тренувань епічного героя троянської війни Ахілла який, за однією із версій, був уродженцем Північного Причорномор'я.

Кінбурнська коса досі зберігає таємниці давніх цивілізацій, які населяли півострів. Колись це був острів «Амазонок», уподобаний стародавніми греками, оповитий численними легендами. Інші легенди розповідають про заховані на півострові скарби скіфів. Пізніше, за часів Київської Русі, тут проходив добре відомий торгівельний шлях «З варяг у греки», який пов'язував Скандинавські країни з Причорномор'ям. За часів козацької доби з боку лиману на Кінбурнській косі розташовувався центр Прогноївської паланки Запорозької Січі, яка виконувала роль козацького порту тощо .

Цікавим об'єктом топонімічного пізнання є регіональний ландшафтний парк «Гранітно-степове Побужжя», що має важливе природоохоронне, естетичне, наукове, освітнє, рекреаційне та оздоровче значення [40]. До складу Парку входять Мигійська, Богданівська, Кодимська, Трикратська ділянки. Територія багата на топоніми, що включає гідроніми, а саме: природні комплекси долин річок Південний Буг, Кодима, Мертвовод, Арбузинка, Велика Корабельна, Мигійський Ташлик, Бакшала (додаток Е). Територія охоплює ойконіми які мають

цікаву історію походження: Бузьке, Виноградний сад, Південноукраїнськ, Богданівка, Констянтинівка, Мар`ївка, Бузькі Пороги, Іванівка, Львів, Семенівка, Романова Балка, Куріпчине, Мигія, Грушівка, Гаївське. Тут є зональні ландшафтні комплекси, унікальні каньйоно-терасові місцевості долин Південного Бугу та його приток. Кодимська ділянка Парку представлена ландшафтними комплексами заболоченої річкової долини з плавнями, внутрішніми озерами, березовими, вербовими та вільховими лісами на піщаних аренах. Тут зберігається багатий фауністичний водно-болотний комплекс.

Одним з найвизначніших туристичних місць Парку є с. Мигія. ЇЇ назва походить від давньогрецького слова «емигея» - моя земля, саме таку назву дав місцевості Геродот. Це місце з унікальними природними комплексами та об’єктами, серед них Мигійські пороги - вузький скелястий каньйон на річці Південний Буг, що поділяється на верхній поріг – «Млиновий» і нижній «Інтеграл» або «Червоні ворота». Мигія має багату віковічну історію, тут виявлено поселення епохи неоліту, бронзи (VI, II тисячоліття до н.е.), скіфського періоду (V-II ст. до н.е.) і черняхівської культури (II-VI ст. н.е.). На початку XVIII ст. тут було засновано запорозький зимівник.

Неподалік мигійських порогів є будівля парового млина, зведена ще у 1888 році місцевим поміщиком В. П. Скаржинським – «батьком» степового лісорозведення «Трикратський масив» і «Рацинська дача». У межах Трикратської (Актівської) ділянки особливу увагу привертають фрагменти каньйоноподібних долин річок Арбузинка та Мертвовод, ландшафтні комплекси пам’яток степового лісорозведення – заповідних урочищ «Лабіринт» та «Василева пасіка». Актівський каньйон ще називають «Долиною диявола» або «Малим Кримом», адже гранітні валуни, базальтові скелі, величезні кам’яні брили, що нависають над рікою Мертвовід, справляють враження чогось надзвичайного. Історики стверджують, що це дивовижне місце тривалий час використовували

козаки-характерники – одні з найбільш загадкових персонажів українського козацтва. Тут унікальна флора і фауна, збереглися майже зниклі рослини, водяться рідкісні тварини.

У річищі р. Південний Буг можна побачити численні «брояки» (пороги - місцевий топонім), більшість з яких мають своє ім'я: Компанійські, Запорозький, Великий Мигіївський, Вільховий, Поповий, Перший семенівський, Другий семенівський, Перший львівський, Другий львівський, Куйбишівський, Богданівський, Гардові. Поруч розташоване урочище Гард – це глибокий вузький каньйон з крутими скелястими берегами. Поміж його гранітних брил тече Південний Буг, утворюючи тут один із найбільших порогів – завдовжки понад пів кілометра. З лівого берега нависають три величезні скелі з назвами – Сова, Брама і Пугач які мають різні легенди і версії щодо походження свої назви [25, с. 50]. Звідси відкриваються чудові пейзажі з видом на могутні скелі «Сокурова балка» або «Ворота Гарда», як її називали ще козаки. Ця ділянка має статус загальнодержавної пам'ятки культурної спадщини «Історичний ландшафт центру Бугогардівської паланки Війська Запорозького» . Назва «Бузький Гард» пішла від урочища Гард на березі Південного Бугу поблизу міста Південноукраїнськ і тісно пов'язане з історією запорозького козацтва. Сьогодні урочище є своєрідною природною лабораторією, де можна побачити ті ландшафти і природні умови, у яких відбувалися становлення й розвиток українського козацтва протягом XVI-XVIII століть. Дивовижні краєвиди та унікальні історико-археологічні пам'ятки формують неповторну красу «Гранітно-степового Побужжя».

Наступний кластер – це регіональний ландшафтний Парк «Тилігульський» у Березанському районі, що включає лівий берег, з розгалуженою яружно-балковою системою та акваторію Тилігульського лиману, що межує з Одеською областю (додаток Ж). До регіонального ландшафтного парку «Тилігульський» входять п'ять рекреаційних

ділянок: Коблівська, Червоноукраїнська, Анатоліївська, Атаманська і Ташинська. Маршрут подорожі з Півночі на Південь пролягає вздовж річки Інгул через населені пункти з різноманітними назвами Прогресівка, Люблине, Ташине, Анатоліївка, Українка, Бесарабка, Виноградне, Коблево. На території Парку збереглася природна рослинність, яка представлена водними угрупованнями, трав'янистими болотами, засоленими луками, солончаками та солонцями, справжніми та кам'янистими степами, деревно-чагарниковими заростями. У районі Ташинської затоки та гирла р. Царега знаходиться один з найбільших на півдні України цілинний степовий масив. Широкий спектр змін солоності води та рівневого режиму зумовили формування у Тилігульському лимані складних комплексів водних мешканців - від прісноводних до морських. Солоність води лиману коливається в діапазоні від 17,65 до 34,5 проміле, завдяки чому він вважається одним з найчистіших лиманів Північно-Західного Причорномор'я. Піщані острови та коси з невисокою трав'янистою рослинністю є місцем масового гніздування та концентрації птахів під час сезонних міграцій.

Територія заповідного об'єкта має важливе історичне та культурне значення. На узбережжі лиману виявлено низку поселень епохи пізньої бронзи, античної доби, черняхівської культури. Лиман здавна використовувався людьми для вилову риби. Чиста солона вода приваблює любителів пляжно-купального відпочинку.

Ще один кластер – регіональний ландшафтний Парк «Приінгульський» який знаходиться в межах населених пунктів Миролюбівка, Розанівка, Новорозанівка, Новоантонівка, Пелагіївка, Софіївка, Щасливе, Володимирівка (додаток З). Територія Парку включає фрагмент середньої течії р. Інгул, Софіївське водосховище, гирлові ділянки малих річок Березівка, Сагайдак, Стовпова, прилеглу до них яружно-балкову систему [40]. Парк «Приінгульський» є унікальним природним комплексом: фрагментами цілинного степу, гранітними

відслоненнями, водотоками, лісовими насадженнями, різноманітною флорою і фауною. У Приінгуллі багато цікавих для пізнання природних, історико-культурних та топонімічних об'єктів: плато «Чортів міст», скеля Стовп, «Берег кам'яних химер», скеля Пугач, «Порожки», «Софіївські змії», садиба Тропіних, підвісний дерев'яний міст через р. Інгул, що неподалік Свято-Михайлівського жіночого монастиря. У селі Щасливе створено еколого-освітній центр регіонального ландшафтного парку «Приінгульський».

Наступний кластер – це територія регіонального ландшафтного парку «Висунсько-Інгулецький», що включає розрізнені ділянки у долинах річок Висунь та Інгулець у межах Баштанського району [40]. До його складу входять 32 земельні ділянки та окремі ділянки балкових схилів (додаток И). Маршрут подорожі можна розпочатися з північно-східного напрямку вздовж річки Висунь, в межах населених пунктів Сергіївка, Романівка, Вітрове, Калуга, Соколівка, Калачеве, Маломихайлівське до смт Березнегувате. А далі, в південно-західному напрямку, вздовж річки Інгулець, в межах населених пунктів Тетянівка, Добре, Новосевастопольська, Нововолодимирівка, Новосергівка, Маліївка, Червоний став, Показне, Симонівка, Новоюр`ївка. Територія належить до рівнинного східноєвропейського класу ландшафтів. На території Парку представлені ландшафтні зональні комплекси плакорів з чорноземами південними під сухостеповими угрупованнями. Тут зростає низка видів рослин та їх угруповань. Вапнякові оголення та осипи степу зайняті петрофітними фітоценозами. На екотопах степових трав'янистих схилів з добре вираженим ґрунтовим покривом сформувались комплекси зональної степової флори і фауни області.

Наступний кластер – використання можливостей санаторно-курортного лікування та оздоровчої рекреації Причорномор'я, з можливістю відновлення фізичного, психічного й емоційного стану населення в поєднанні з ознайомленням з географічними, історичними,

культурними особливостями регіону та її топонімікою (додаток К). Туристична Миколаївщина асоціюється з відпочинком на Чорному морі. На пересипі лиману, вздовж узбережжя Чорного моря, розміщений кліматичний курорт «Коблеве» (в минулому – Троїцьке, Постове) з відповідною інфраструктурою. Особливістю цього місця є гармонійне поєднання сонця, моря, аромату степових трав і наявність багаторічного соснового бору. Важливим ресурсом для розвитку даного рекреаційного комплексу є лікувальні грязі Тилігулу, що використовуються для лікування захворювань опорно-рухового апарату, нервової системи, захворювань шкіри тощо.

За кілька кілометрів від Коблево є ще одна оздоровча зона відпочинку, яка розташовується в екологічно чистій місцевості на пологих піщаних пляжах затишної бухти Чорного моря – це селище Рибаківка в Коблівській сільській громаді Миколаївського району. Сама назва підказує, що поселення спеціалізується на вилові морської риби. Раніше село мало назву Аджияска – мис сліз, тому що, нібито невільники, яких вивозили з Очакова до Туреччини, востаннє бачили рідну землю саме тут.

Відомим місцем відпочинку є Очаків – це кліматичний курорт із цілющим повітрям наповненим ароматами степових трав, теплим морем з багатими ресурсами мінеральних вод і лікувальних грязей, піщані пляжі й мілководні затоки. А ще, це невелике затишне місто, що розкинулося на злитті Чорного моря і Дніпро-Бузького лиману, багате історією. Ще в VI столітті до н.е. неподалік майбутнього міста засновано грецькі поселення, зокрема знаменита Ольвія (біля с. Парутине).

Щодо виникнення м. Очаків, то воно почалося з будівництва фортеці в 1415 році великим князем литовським Вітовтом для захисту від татарських набігів під назвою Дашів. Пізніше, на місці литовської фортеці в 1492 році кримський хан Менглі-Гіреєй створив нову фортецю яку спочатку назвали Кара-Кермен (Чорна фортеця). Згодом, на початку

XVI століття, коли татари потрапили під владу Туреччини, фортеця отримала назву на турецький лад – Ачі-Кале (Аче-Кале, фортеця біля виходу у відкрите море). З часом ця назва трансформувалася в Очаків. Неподалік Очакова знаходиться легендарний острів Березань, він же острів Борисфен, Буян, Шмідта. Уже традиційними на Тилігульському лимані та його берегах стали пляжний відпочинок, любительське рибальство, прогулянки на човнах і кайтинг, пішохідні подорожі, пізнавальні екскурсії, наукові експедиції, польові практики і спостереження за флорою і фауною краю.

Ще один кластер розкриває історико-географічні особливості регіону. Розташування території Миколаївщини на перетині міграційних потоків різних народів, знайшло відображення в географічних назвах населених пунктів області. Це унікальні пам'ятки, в яких законсервована історія народу на певному етапі його розвитку. У системі географічних найменувань, що склалися протягом не одного століття в Північному Причорномор'ї, зокрема в Миколаївській області, знайшли відображення різні сторони суспільної, господарської, культурної та мовної діяльності народів на різних історичних етапах. Під впливом цих явищ, багато топонімів зазнали змін, зникли з широкого вжитку, або штучно були знищені.

Повернення історичних назв, дослідження їх походження, є цікавою і корисною справою для розуміння своєї ідентичності та усвідомлення впливу інших народів на формування української нації. Серед переважної більшості українських назв Миколаївської області, зустрічаємо такі, які походять з мов народів, які в минулому населяли цей край. Це давньогрецькі назви с. Мигія, заповідник Ольвія; татарські – р. Інгул, р. Громоклія, турецькі – м. Очаків, о. Березань (колишнє турецьке «Бюрю-узень»), с. Тузли та ін. Особливо активно виникнення нових назв відбувалися в період «Козацької доби», адже Миколаївщина – це край козацьких поселень які сягають періоду від зародків козацтва в

кінці XV ст. до ліквідації Запорозької Січі наприкінці XVIII ст. На території області козаки засновували поселення, займалися веденням господарства (зимівники), промислами та утримували переправи на річках. У матеріалах «Історія міст і сіл Української УРСР. Миколаївська область» зазначається, що саме на території старого Інгульського мосту, ще до заснування міста, існував «Козацький перевіз». Для козаків ця місцевість мала неабияке стратегічне та економічне значення, адже саме через це місце ішов весь торговий транспорт Півдня України. До того ж Перевіз був продовженням Чумацького шляху. Варто зазначити, що в межах сучасного Миколаєва розташовувалося 18 козацьких зимівників. На їх місці стоїть сьогодні багато великих і малих сіл Миколаївщини: с. Гур'ївка, Кандибине, Новопавлівка, Христофорівка тощо.

Наступний кластер пов'язаний з топонімами краю які виведені із офіційного використання. На сучасних топографічних картах або в списках населених пунктів області ми майже не знайдемо давні назви які пов'язані з перебування інших народностей на даній території які рясніли колись. Але вони продовжують жити в неофіційних місцевих назвах колишніх їхніх поселень. Їх сьогодні можна почути в розмовній мові при спілкуванні місцевих жителів, ними позначають заклади громадського обслуговування, використовують для уточнення місця сучасної назви, або застосовують як допоміжні орієнтири. Це є свідченням збереження історичного минулого в пам'яті народу.

Наприклад, серед іншомовних топонімів Миколаївської області окрему групу складають географічні ойконіми німецького походження: Блюменфельд, Вільгельмсталь, Ватерлоу, Грюнвальд, Йоганенсталь, Карлсруе, Катеринеталь, Ландау, Зульц та інші (додаток Л). Переселенці привезли з собою й згадку про свою батьківщину, тому нові населені пункти, як правило, одержали назви тих міст або селищ, звідки вони прибули. Це так звані перенесені назви як с. Раштадт (тепер с. Поріччя) з німецької провінції Роштадт; с. Карлсруе (тепер с. Степове) з

Карлсруе, Ландау (Широколанівка) з Ландау (мокре місце, низина, лугове) перенесена з Прусії та інші: Новий Вормс (тепер с. Довга Могила); с. Рорбах (тепер с. Новосвітлівка); с. Мюнхен (с. Градівка); Грюнвальд (с. Зелений Гай), с. Ватерлоо (тепер с. Ставки); с. Зульц (тепер с. Веселе) тощо.

Німці-колоністи в деяких випадках давали відантропонімні назви поселенням за ім'ям землевласника, на землях якого вони селилися. В таких випадках з німецької мови брали відповідне ім'я, додавали до нього характерні для німецьких ойконімів елементи. Як правило нові географічні назви утворилися за традиційною для німецької культури схемою – з додаванням елементів -dorf (село), -feld (поле), -heim (домівка, пристанище), -stadt (місто), -tal (долина, балка) [15, с. 207].

Наприклад, Александерфельд (Александрове поле) від землевласника Александра Арнольді, сьогодні смт Березанка. Катеринеталь (долина Катерини) назване в ім'я російської імператриці Катерини II, сьогодні має назву Катеринівка (Миколаївського району). Колонія Аннеталь (долина Анни) тепер Ганнівка (Миколаївського району). Подібно сформувалися ойконіми Вільгельмсталь (сьогодні Василівка), Йоганенсталь (тепер с. Іванівка), Себастіанфельд (тепер с. Малахове) тощо.

Деякі населені пункти одержали свої назви за характерними ознаками місцевості. Наприклад, колонія Штейнфельд (кам'яне поле) тепер с. Кам'янопіль. Колонія з назвою Шенфельд (сьогодні с. Кринички) означає «гарне поле», але, можливо ця назва перенесена (Шенфельд – назва німецького містечка та одного з аеропортів Берліна).

Внаслідок змін у ставленні до переселенців збоку російської, а згодом радянської влади назви населених пунктів часто змінювали. Наприклад, у «вовчій балці» , біля річки Березунь, у 1809 р. засновано колонію Ландау (більшість переселенців були з однойменного міста в Німеччині), у 1915 р. (в роки І Світової війни) колонію перейменовано

на Свято Покровське (на честь зведеного храму у поселені), у 1920 р. повернуто назву Ландау, у 1939 р. перейменовано на с. Карл Лібкнехтове (лідера комуністичного руху Німеччини), а у 1944 р. село отримало сучасну назву Широколанівка.

Саме в роки завершення Другої світової війни відбувається остаточна депортація німців-колоністів і ліквідація топонімів які б нагадували про період їх перебування на території області та України. Наприклад, с. Рено Миколаївського району було перейменовано у Криву Балку (як правило німецьку назву перекладали з німецької на українську або російську, інколи досить приблизно). Так, колонія Блюменфельд стала мати назву Краснопілля (тут Красне – в значенні «красиве», «квітуче»), Ейгенгут – Благородне, Грюнвальд – Зелений Гай, Нейдорф – Новоселівка, Фрайдорф – Слобідка, Штейнгут – Доброкам'янка, Штейнфельд – Кам'янопіль, Карлсрує – Степове, Шульц – Піщаний Брід. Там, де німецька назва була пов'язана з російською мовою, її залишали, виключаючи німецькомовні елементи, наприклад, Катеринеталь – Катеринівка. Інколи поверталися першоназви, наприклад, Аннеталь – Ганнівка. Деякі назви було замінено на такі, які несли в собі певний ідеологічний зміст, наприклад, Олександерфельд – Суворове тощо. З ліквідацією «українських німців», була втрачена самобутня організаційно-господарська, соціально-побутова та культурно-духовна спільнота, яка була складовою частиною українського народу.

Саме шляхом дослідження топонімів минулого, можна вивчати пам'ятки матеріальної і духовної культури які залишили колоністи, особливості та способи ведення господарства переселенцями, адже їм вдалося створити на Півдні України ефективну систему ведення власного господарства.

Отже, важливу роль у дослідженні топоніміки належить мікротопоніміції, яка потребує комплексного підходу та впровадження

інноваційних заходів. Ефективними заходами для популяризації знань топоніміки є географічно-історично-етнографічні експедиції з вивчення мікротопоніміки краю. Результатом попередніх пропозицій є створення туристично-рекреаційних кластерів топонімічного спрямування, діяльність екскурсійно-туристичних організацій, розвиток туристичної інфраструктури, адже Миколаївщина має значний туристично-топонімічний потенціал, який надає широкі можливості для дослідження і вивчення мікротопоніміки регіону.

Висновок до розділу 3

Важливими заходами з дослідження топоніміки свого краю, є географо-історико-етнографічні експедиції з вивчення мікротопонімів регіону. Пояснення походження, з'ясування чинників які були вирішальними у визначенні тієї чи іншої назви топоніму, розшифрування топонімів з доповненням цікавими легендами, переказами, народними інтерпретаціями, відновлення історичних назв ойконімів, гідронімів, омонімів краю є складовою частиною пізнання топоніміки. Важливим у цьому питанні є вивчення природно-заповідного фонду області, аналіз господарсько-виробничої сфери, дослідження культурно-історичної діяльності сьогодення в порівнянні з минулим на основі географічних назв які вказують на ці особливості. Багатоманітність версій як наукових, так і народних щодо походження топонімів, не залишать байдужим ні учнів, ні студентів, ні туристів. Активізувати туристично-пізнавальних діяльність допоможе створення кластерів топонімічного спрямування: Подані туристично-етнографічно-топонімічні кластери мають значний історико-туристичний та природнозаповідний фонд, що вже користуються значним туристичним попитом та може бути включено до краєзнавчих маршрутів регіону. Але ще багато слід зробити для популяризації топонімічних знань і розвитку туристично-рекреаційної сфери області.

ВИСНОВКИ

1. Дослідження топоніміки має важливе значення для географічної науки. Аналіз результатів досліджень авторів за даною проблемою підтвердив, що топоніміка є інтегральною науковою дисципліною, яка використовує дані різних галузей знань, зокрема: географії, лінгвістики, історії тощо. Також, вона має різні підходи до її вирішення: це географічні дослідження, які стосуються географічних назв, об'єктів та їх характеристик; лінгвістичні дослідження топонімів, які відбуваються з урахуванням історичного розвитку мови, встановлення зв'язків з конкретними мовами, виявленням мовних та діалектичних ареалів тощо; історичні (стратиграфічні) дослідження, які ґрунтується на прив'язці географічних назв та їх розподілі на топонімічні пласти за віковими періодами.

Більшість науковців, здійснюючи топонімічні дослідження, створювали власну систему дослідження топонімів, пропонуючи різні принципи класифікації, тому єдиної універсальної системи класифікації географічних назв немає. Це зумовлено багатством географічних назв і мотивів їх створення.

Дослідження топонімів залишається актуальною проблемою, потребує міждисциплінарного підходу і залучення науковців різного спрямування.

2. Вивчення географічно-топонімічного простору Миколаївської області дозволило з'ясувати, що на формування назв ойконімів і гідронімів регіону впливали два фактори: природне середовище, в якому перебувала людина (спільнота) і вплив людини (спільноти) на оточуюче середовище. Для виявлення особливостей виділених груп ойконімів і гідронімів, створено порівняльні таблиці і діаграми. В структурі ойконімів виділено 17 семантичних груп, в структурі гідронімів 12 семантичних груп. В обох групах переважають антропоніми (серед ойконімів вони становлять 36,5% і серед гідронімів 18,5%). Наступні

позиції в ойконімах обіймають назви, які виконують естетичні (символічні) функції (9,5%), назви, що відображають рельєф місцевості (7,4%) і назви, які мають в своїй основі теоніми (6,4%). В гідронімах наступними за чільністю назв є групи, які позначають якість води (17,3%), рослинність місцевості (14,5%) і назви, що відображають рельєф місцевості (13,3%).

Для ойконімів і гідронімів спільними є групи назв, які відображають рельєф місцевості, специфіку флори, характеризують зоотопоніми регіону, відображають вплив релігії (теоніми), мають антропологічне походження і пов'язані з історичними подіями.

Для кожного класу топонімів є семантичні групи. які знайшли своє відображення тільки в ойконімах (особливість ґрунтів, лісистість місцевості, розташування географічного об'єкта, види виробничої діяльності, ролі і статусу поселення, шляхи сполучення, перенесені назви, тип та особливість поселення, естетичні та ідеологічні назви) і назви, які відображені тільки в гідронімах (позначають якість води, властивості течії річок, колір водойми тощо).

3. Здійснюючи порівняльний аналіз мотивації географічних назв ойконімів і гідронімів Миколаївської області, на підставі узагальнюючих матеріалів дійшли висновків, що більшість ойконімів, а це 670 назв (72,6%), були сформовані під впливом самої людини на оточуюче середовище. Відповідно 242 ойконіми, що становить 26,3% виникли внаслідок впливу природного середовища, в якому перебували поселенці. Тоді як більшість гідронімів, а це 103 назви (59,6 %) сформувалися під впливом природнього середовища, в якому перебували поселенці. Відповідно 53 гідроніми (30,6%) позначають вплив людини (спільноти) на оточуюче середовище. Це зумовлено давністю виникнення гідронімів, тоді як кожен новий ойкоснім, що створювався, уже відображав не природне середовище, в якому

перебували поселенці, а навпаки, вплив людини на оточуюче середовище.

4. За результатами дослідження ми створили узагальнюючу класифікаційну таблицю макротопонімів Миколаївської області. Для її створення застосовано різні підходи та класифікації, що допомогло з'ясувати їхню сукупність, яка була сформована під впливом характерних географічних, історичних або мовних умов регіону. За основу було взято класифікації дослідження топонімів, які відображають географічні об'єкти і дають їм чітку характеристику, розроблені О.Суперанською (категорія географічних об'єктів), Е. Мурзаєвим (назви топонімів) і А. Білецьким (топонімічні одиниці). Дані класифікації найбільш повніше охоплюють весь перелік топологічних особливостей регіону і лягли в основу узагальнюючої класифікації.

5. В ході дослідження запропоновано шляхи покращення навчально-пізнавальної і наукової діяльності учнів, студентів та інших зацікавлених осіб під час ознайомлення, вивчення і дослідження топонімічного матеріалу. Визначено заходи, які сприятимуть популяризації топонімічних знань через розвиток туристично-рекреаційної сфери області. Розроблено 7 туристично-топографічних кластерів за різним туристичним спрямуванням: географічно-природничим, географічно-оздоровчим, географічно-історичним тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Армашевська Т. В. Географо-топонімічний аналіз території Чернігівської області. С. 20. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/941/dis_Armashevska.pdf
2. Армашевська Т.В. Методика викладання географічних дисциплін у вищій школі з використанням топонімічних матеріалів (на прикладі Чернігівської області) URL: https://goik.univer.kharkov.ua/wp-content/files/issue_18/18_3.pdf
3. Афанасьєв О. Є. Географічне дослідження топонімічної системи України : автореф. дис. канд. геогр. наук / О. Є. Афанасьєва. – К., 2006. – 17 с.
4. Афанасьєв О. Є. Методика укладання топонімічного банку даних «Топонімія України» та топонімічного районування // Вісник Дніпропетр. ун-ту. Геологія. Географія. – 2005. – Вип. 9. – С. 91–96
5. Багалія Д. «Заселення Південної України». Харків, видавництво «Союз» 1920. - 112 с
6. Беценко Т. П. Вступ до топоніміки: Навчальний посібник. – Суми, 2019. – 152 с
7. Беценко Т.П. Лінгвістичне краєзнавство: походження географічних назв Сумщини: навчальна монографія. – Суми, 2015. – 180 с.
8. Бучко Д. Класифікація ойконімів України (словотвірномотиваційний аспект) / Д. Бучко // Історична та сучасна українська ономастика: Вибрані праці. – Чернівці: «Букрек», 2013. – С. 198-202.
9. Бучко Д. Походження назв населених пунктів Покуття / Дмитро Бучко. Львів: Світ, 1990. – 143 с.
10. Василюк Л. Особливості використання топоніміки у фізичній географії. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/15252/1/4.pdf

11. Водні ресурси Миколаївської області. URL: https://mk-vodres.davr.gov.ua/water_resources
12. Галас К.Й. Українська топонімія Закарпаття в лінгвістичному аспекті./ Навч. Посібник. – Ужгород.. 1979 – 119 с.
13. Горпинич В.О., Лобода В.В., Масенко Л.Т. Власні назви і відтопоніми утворення Інгуло-Бузького Межиріччя. – К.:Наукова думка, 1977. - 192 с.
14. Добровольський О.А. Крізь тисячоліття. Історія Миколаївщини в топонімах. – Миколаїв: Можливості Кіммерії, 1998. – С 143
15. Добровольський О.А. Німецька топоніміка Миколаївщини. URL: https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/monograf/17/18.pdf
16. Долинська М. Л. До питання методики класифікації урбанонімів як історичного джерела. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки», Вип. 26 –2018. – С.18-32.
17. Дослідження з ономастики: Збірник наукових праць пам'яті О.С. Стрижака / Відп. ред. І.М. Желєзняк. К., 2008. 168 с.
18. Дудун Т. В. Історичний аналіз класифікації топонімів. Часопис картографії. 2011. № 1. С. 226-232
19. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 року, № 317–VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text
20. Зеленська Л. І. Формування топонімічних знань : шляхи, забезпечення, приклади / Л. І. Зеленська, О. Є. Афанасьєв. URL: http://olaff.at.ua/Science_work/FormuvannaTopon-Znaniy_2006.pdf
21. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Миколаївська область / Ред. кол. тому: Васильєв В. О. (гол. редкол.) ... АН УРСР. Інститут історії. – К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1971. – 798 с.
22. Казимирова І. А. Ономастична терміносистема А. О. Білецького в сучасній термінографії / І. А. Казимирова // Українська

лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. Ларисі Григорівні Скрипник. – К., 2011. – С.406-411

23. Коваль А. П. Знайомі незнайомці: походження назв поселень України : наук.-поп. вид. / А. П. Коваль.–Київ : Либідь, 2001. – 304 с
24. Коваль Р. Старовинні назви етнічних поселень на території Миколаївської області. URL: https://mij-kraj.com.ua/krajeznavche-doslidzhennya/starovynni-nazvy-etnichnykh-poselen-na-terytorii-mykolaivskoi-oblasti-dekilka-shtrykhiv
25. Козацькі поселення на Миколаївщині. Історія і легенди / В. Дрізо, О. О. Царельник. Т.І. Іваницька та ін. / Наук. ред. В. В. Щукін ─ Миколаїв: Можливості Кіммерії. 2001. 60 с.
26. Купач Т.Г. Використання інформаційних технологій при топонімічних дослідженнях // Фізична географія та геоморфологія. – К.: ВГЛ Обрії. 2003. – Вип.. 44. – с. 87-91
27. Купач Т. Г. Методика географо-топонімічного аналізу території України (на прикладі ойконімів). Дис... канд. наук: 11.00.11 - 2008
28. Лабінська Г. Топоніміка. Навчальний посібник / Галина Лабінська // Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 274 с.
29. Лабінська Г. Топоніміка України. Навчально-методичний посібник. Львів, 2020. – 60 с.
30. Лучик В. В. Власні назви місцевостей в українській мові /В. В. Лучик // Студії з ономастики та етимології. – К., 2002. – С. 123–127
31. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України /187 В. В. Лучик; відп. ред. В. Г. Скляренко. — К.: ВЦ «Академія», 2014. - 544 с.
32. Лучик В. Принципи й критерії номінації та відновлення історичних назв у топонімії України /В. Лучик // Українська мова. - 2009. - № 4. - С. 28-33
33. Лучик В. В. Ретроспективний і перспективний погляди на українську ойконімію та стан її вивчення / В. В. Лучик // Linguistica

slavica: ювілейний збірник на пошану Ірини Михалівни Желєзняк. – К.: Кий, 2002. – С. 93-94

34. Майоров М. Декомунізація назв населених пунктів та районів України: підстави, процес, підсумки / М. Майоров, Б. Короленко, І. Каретніков //Місто: історія, культура, суспільство. - 2017. - № 1. - С. 134-141
35. Миколаївська область. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Миколаївська область
36. Мурзаев Э. М. Топонимика и география / Э. М. Мурзаев. – Москва : Наука, 1995. – 304 с
37. Отін Є. С. Гідроніми Східної України. – К. – Донецьк: Вища школа, 1977. – 156 с
38. Питання ономастики Південної України: Доповіді та повідомлення V Республіканської міжвузівської ономастичної конференції / Відп. ред. К.К. Цілуйко. – К. : Наукова думка, 1974. – 188с.
39. Повість минулих літ. Нестор Літописець. Бібліотека української літератури. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13465&page=2
40. Регіональні ландшафтні парки Миколаївщини. URL: https://ecolog.mk.gov.ua/store/files/file/RLPM.pdf
41. Річки Миколаївської області. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:Річки_Миколаївської_області
42. Річки Півдня України. Мертвовод. URL: https://kolokray.com/uk/f/mertvovod.html
43. Скорук І. Д. Курсова та дипломна роботи з ономастики : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. Д. Скорук. – 2-ге вид., доп. – Луцьк : Вежа-Друк, 2017. – 272 с.
44. Словник гідронімів України. Видавництво «Наукова думка», 1979. Редакційна колегія: А. П. Непокупний, О. С. Стрижак (заст. голови)» К. К. Цілуйко (голова) 800 с

45. Список населених місць URL: https://kraeved.od.ua/history/sh/shuryne/istoriia_sela_shuryne.php
46. Стеценко А. Процеси декомунізації в топонімічному ландшафті південноукраїнських міст / Анастасія Стеценко. — Київ, 2019. — 74 с.
47. Стрижак О.С. Назви річок Запоріжжя і Херсонщини. К.: Наукова думка, 1967. – 128с
48. Таранова Н. До питання про класифікацію топонімів. Наукові записки. Історія та методологія географії. 2015. №2. С. 15-20
49. Таранова. Н. Основні етапи розвитку топонімії як науки. Наукові записки Тернопільського НПУ імені В.Гнатюка. Серія: Географія. 2006. № 2. С. 19-25
50. Титаренко А. А. Місце урбанонімів у загальній класифікації онімів / А. А. Титаренко // Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького національного університету : зб. наук. праць. – Вип. 9. Ч. 2 / [редкол.: Ж. В. Колоїз (відп. ред), П. І. Білоусенко, В. П. Олексенко та ін.]. – Кривий Ріг, 2013. – С. 171–180.
51. Титаренко А. А. Принципи класифікації топонімів. URL: https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/02/Tytarenko-A.-Principles-of-classification-of-toponyms.pdf
52. Топонімічний словник-довідник Української РСР / [уклад. М. Т. Янко]. – К.: Радянська школа, 1973. – 180 с. Топонімічний словник України. URL: http://www.toponymic-dictionary.in.ua/
53. Топонімія південно-східної Одещини : методичні вказіки / відп. ред. Ю. О. Карпенко. — Одеса, 1978. — 86 с.
54. Тутковський П. А. Словник геологічної термінології (проект) / П. А. Тутковський. – Київ : Держвидав УРСР, 1923. – 201 с
55. Україна інкогніто. Село Рівне. URL : https://ukrainaincognita.com/mista/selo-rivne-sadyba-rostsyshevskykh-ta-starovynnyy-tsvyntar

56. Хаєцький Г.С. Проблеми назви річки Південний Буг пов’язані з її освоєнням. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/problemi-nazvi-richki-pivdenniy-bug-pov-yazani-z-yiyi-osvoennyam/viewer
57. Янко М. Т. Методичні поради щодо вивчення топоніміки своєї області // М. Т.Янко // Географія та основи економіки в школі. – 2000. – № 2. – С. 23
58. Янко М. Т. Топонімічний словник України: Словник довідник / М. Т. Янко. – К., 1998. – 432 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Карта Миколаївської області

Наведено за «КАРТИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ» URL: https://freemap.com.ua/nikolaevskaya-oblast/

Додаток Б

Топонімічна класифікація ойконімів Миколаївської області

Клас об'єктів	Підкласи об'єктів. К-сть назв (%)	Категорії об'єктів. К-сть назв (%)	Підкатегорії об'єктів	Приклади
Ойконіми	Природне середовище 248 (27%)	Рельєф *68 (7,4%)*		*Крутоярка, Крива Пустош, Рівне*
		Ґрунти *15 (1,6%)*		*Солончаки, Гранітне, Кам'янка*
		Водні об'єкти *56 (6,1%)*		*Копані, Тузли, Чорноморка*
		Флора *39 (4,2%)*		*Квітневе, Лугове, Баштанка*
		Дріоніми *31 (3,4%)*		*Діброва, Лісове, Вербове*
		Зоотопоніми *23 (2,5%)*		*Мурахівка, Кротівка, Лисянка*
		Розташування *16 (1,7%)*		*Надбузьке, Зарічне, Підлісне*
	Вплив людини 647 (70,1%)	Теоніми *58 (6,4%)*	Християнські	*Воскресенське; Покровка*
			Поєднані з антропонімами	*Петрово-Солониха, Троїцько-Сафонове*
			Інші конфесії	*Мечетня, Парутине*
		Антропоніми *337(36,5%)*	Від землевласника	*Федорівка, Дмитрівка, Каширівка*
			Козацька доба	*Баловне, Кобзарці*
			Впливові (відомі) діячі	*Грейгове, Коблеве, Шевченкове*
		Виробничі *36 (3,9%)*		*Чумаки, Елеваторне, Виноградівка*
		Статус (роль) *9 (1%)*		*Таборівка, Полігон, Матросівка*
		Дромоніми *10 (1,1%)*		*Шляхове, Станційне, Новопристань*
		Історичні події *18 (1,9%)*		*Пересадівка, Первенець, Куцуруб*
		Перенесені назви *35 (3,8%)*		*Полтавка, Чернігівка, Нова Одеса*
		Тип поселення *33 (3,6%)*		*Трихати, Новоселівка, Старогорожене*
		Символічні *88 (9,5%)*	Природні асоціації	*Весняне, Сонячне*
			Прояв емоцій	*Показне, Братолюбівка*
			Психологічний настрій	*Щасливе, Добре, Веселе*
			Статус поселенців	*Вільне, Свобода*
			Приналежність	*Українка, Дворянка*
		Ідеологічні 22 ойконім (2,4%)		*Первомайське, Южноукраїнськ, Майорівка*
	Не з'ясовано 27 (2,9 %)			*Баратівка, Бузоварове, Зброшкове*

*за матеріалами створеними автором під час дослідження

Додаток В

Топонімічна класифікація гідоонімів Миколаївської області

Клас об'єктів	Підкласи об'єктів. К-сть назв (%)	Категорії об'єктів. К-сть назв (%)	Підкатегорії об'єктів	Приклади
Гідроніми	Природне середовище 103 (59,6 %).	Якість води 30 (17,3%)		Гнилюха, Мертвовод, Добренька
		Флора місцевості 25 (14,5%)		Бакшала, Чичиклія, балки Вербова, Очеретня
		Конфігурація рельєфу 23 (13,3%)		р. Малий Ташлик, Велика і Мала Корабельна, б.Глибока
		Зоотопоніми		р. Гадюча, Кінська, Вовча
		Властивості течії		річки Інгул, Вісунь, балка Весела
		колір водойми		річки Синюха, Чорний Ташлик, балка Білозерка
	Вплив людини 53 (30,6%)	Від антропонімів 32 (18,5%)		балки Вітовта, Антонівська, Романова
		від ойконімів 5 (2,9%)		р. Мігіївський Ташлик, балки Коблевка, Доманівська
		Вказують на приналежність 5 (2,9%)		балки Циганка, Грецька, Німецька
		Історична подія 4 (2,3%)		річки Костувате, балки Голоскова, Сагайдачок
		Теологічне походження 4 (2,3%)	Християнське походження	р. Південний Буг, балка Богодушна, Миколаївська
			Інші конфесії	Мечетна
		За правом власності 3 (1,7%)		річка Хуторська, балки Панська, Барона
	Не з'ясовано 17 (9,8%)			річки Царега, Кільчень, балка Грузька

*за матеріалами створеними автором під час дослідження

Додаток Г

Позакласна година

Географічні топоніми нашого краю (с. Широколанівка)

Підготував і провів: студент Ковалів Павло Васильович, 05-114М.

Мета: ознайомити учнів із розмаїттям природного ландшафту рідного краю, яке відображено в топоніміці регіону; розвивати пізнавальну активність школярів, вміння презентувати результати власної творчої діяльності; формувати цілісне сприйняття світу в процесі засвоєння різних видів знань про природу та суспільство; виховувати любов до рідного краю та бережливе ставлення до природи й навколишнього середовища.

Форма проведення: виховна година, віртуальна подорож (онлайн).

Обладнання: комп'ютер, мультимедійна презентація з теми: «Моя Широколанівка», онлайн-інтерактивні додатки.

Випереджувальні завдання для учнів: складання маршруту подорожі, пошук інформації, створення спільної презентації до заняття (кожна пара заповнює свою сторінку - свій топонім), підготовка повідомлення та презентації результатів роботи.

Хід виховного заходу

І. Організаційний момент

Учні приєднуються до онлайн -заходу.

(Звучить пісня Раїси Кириченко «Моє рідне село»)

ІІ. Вступна частина

1. Слово вчителя. Легенда про заснування села: «Наприкінці літа 1809 р. на узгір'ї біля глибоченної і широченної балки, порослої густим чагарником, навколо вожака зібралася зграя. Раптом вожак глухо загарчав і піднявся. Шерсть на загривку настовбурчилась: щось сполохало сірого велетня. Далеко на горизонті в безмежному степу з'явилася якась ледве помітна цятка, потім ще одна, ще і ще... Поступово вони збільшувалися, аж поки вовк не зрозумів, що це люди. Він віддав наказ відступити в хащі, сховатися від найстрашнішого для них ворога.

Але зовсім не для полювання на вовків їхали сюди запряжені кіньми підводи. Це прибували перші сім'ї мешканців далекої Німеччини, яким російський уряд подарував наділи пишних чорноземів по обидва береги вовчої річки, яка в той час ще була справжньою річкою. Татари назвали її Береузун, а вже перші поселенці перейменували на Березань».

Саме так починається заснування нашого села Широколанівки.

2. **«Мозковий штурм»**

- Шановні присутні! Що ви знаєте про наше село?
- Що означає термін «топоніміка»?

(Відповіді учнів)

3. Повідомлення теми та мети заходу.

Проблемне завдання: Під час нашої подорожі, подумайте, що б Ви хотіли побажати для нашого села, нашого краю, нашій Україні? В кінці заняття ми складемо кластер «Моя Широколанівкл»

ІІІ. Основна частина

Слово вчителя: Неозора моя Широколанівко! Жовто-зелені лани, могутні ліси, дзеркальні ставки! Це все створено роботящими руками наших предків-хліборобів. Це їх зусиллями колись безлюдний край перетворився на квітучий сад. Так, Широколанівка має давню і багату історію, але сьогодні ми з вами поговоримо про топоніми нашого села. Для цього здійснимо віртуальну подорож тими місцями, які ви добре знаєте, та розкриємо таємниці, як і чому виникали ті чи інші географічні назви нашого села.

Для нашої подорожі ми підготували маршрут с. Широколанівка із застосуванням *Google Планета Земля.* Протяжність нашого руху 5 км. І почнемо ми його з Карлівського ставка, а завершимо Робітничою горою (рисунок 1).

Рисунок 1. с. Широколанівка

На кожній зупинці (мітці) нашої подорожі ми дізнаємося про походження даного топоніму і заповнимо «**Альбом топонімів нашого села»**

1 сторінка (1-й учень). ***Походження назви села Широколанівка***

Ландау – це перша назва нашого села, яке було засноване німцями–колоністами у 1809 р., але в 1945 році їх депортували (примусово переселили). Поступово село повторно заселяється – і постає питання,

яку ж дати назву населеному пункту. Так як навколо нашого села зі всіх сторін розкинулися широкі поля (*рисунок 1*), які використовуються для сільгосподарського виробництва, було прийнято рішення: назвати наше село – Широколанівка (рисунок 2). Відбулося це в 1946 році.

Рисунок 2. с. Широколанівка

2 сторінка (2-й учень). **Карлівський ставок**

Окрасою села є ставок (рисунок 3). Це штучна водойма, яка була зведена ще нашими попередниками. Свою назву отримала від назви колгоспу ім. Карла Лібкнехта. На жаль, через поступову зміну клімату (потепління й літні засухи в нашому краї) ставок поступово пересихав. Виникла проблема перед жителями села: як повернути красу краю? Де брати воду для відновлення ставка? Для цього було проведено експертизу колишніх джерел села. І завдяки нашим фермерам, а саме: Волощакевичу В. В., відбулося очищення та заглиблення дна ставка. А головне - знайдено місця джерельної води, які ретельно були очищені, упорядковані, що допомогло наповнити ставок водою. І сьогодні він знову радує жителів Широколанівки й навколишніх сіл своєю красою. Це місце рибалки, відпочинку та дозвілля. Можливо, зміниться назва цього ставка на честь тих, хто його відновив і доглядає сьогодні.

Рисунок 3. Карлівський ставок (наповнюється джерельними водами)

3 сторінка (3-й учень). **Березанська балка**

Місце для створення села перші поселенці нашого краю обрали не випадково. Вдале географічне розташування, наявність широких лугів, родючі ґрунти. Але особливе значення для степового і сухого клімату Півдня України мала річка Березень, що проходила через усе село (рисунок 3). Наповнювалася вона за рахунок великої кількості джерел та підземних вод, але з роками джерела замулило, підземні води опустилися і русло річки пересохло, залишивши на ландшафті села широкі балки - Березанські.

Рисунок 4. Березанська балка (гирло р. Березань)

4 сторінка (4-й учень). **Вулиця Центральна**

Вулиця Центральна – головна артерія нашого села, до якої з усіх сторін, неначе повноводні струмочки навесні, збігаються вулиці й вулички. Саме вона поєднує частинки в один прекрасний пазл – Широколанівку. З якої сторони Степівської громади ми б не під'їжджали – це центр. Цікаво дивитися, як він наповнюється протягом дня жителями – дорослими, підлітками та найменшими. Усі кудись поспішають: на роботу (ліцей, дитсадок, школа-інтернат, фермерські господарства, Нова пошта, магазини, Будинок культури, базар, дитячий майданчик і т.д.). Ось чому вона отримала таку назву.

5 сторінка (5-й учень). **Вулиця Вишнева**

Широколанівка велика, тому має багато вулиць із цікавими назвами, які відображають природні ландшафти (Степова), місце розташування (Центральна), господарське призначення (Водопровідна), наявність будівель за призначенням (Театральна, Шкільна, Заводська) тощо.

Рисунок 5. Вул. Вишнева

Але особливо мені подобається вул. Вишнева (рисунок 5), на якій я проживаю. Така поетична назва не тільки перегукується з віршем Тараса Шевченка «Садок вишневий коло хати», а ще й відображає внутрішній світ жителів, які вздовж усієї вулиці посадили вишні. У період весняного цвітіння (квітування) та літнього дозрівання плодів - неймовірна краса! І коли постало питання перейменування населених пунктів і вулиць (декомунізація), жителі нашої вулиці запропонували назвати її Вишнева.

6 сторінка (6-й учень). ***Вулиця Лісова***

Місцевість, у якій ми проживаємо, - це степова Україна. І коли тут виникли перші поселення, жителі стикнулися з відсутністю лісової рослинності, що особливо в умовах сухого і жаркого клімату спричиняло часті суховії та шкодило веденню сільського господарства. Для вирішення проблеми, озеленення села і навколишніх поселень у східній частині нашого село було створено господарство, що займається відтворенням, охороною і захистом лісів нашого краю. Завдяки цьому наше село, як і сусідні, було озеленено, створено значні штучні лісові масиви, полезахисні лісосмуги. Сьогодні, навіть в умовах війни, продовжується озеленення нашого краю: висадка нових лісових смуг на околицях села.

Рисунок 6. Вулиця Лісова (Лісгосп)

7 сторінка (7-й учень). **Іванівський кар'єр**

Край, де розташоване наше село, багатий на корисні копалини: будівельну глину, пісок, камінь. Але особлива роль належала Іванівському кар'єру (рисунок 7), де нарізали ракушняк, який використовувався для будівництва житла. Усі будівлі нашого й сусідніх сіл зведені саме з нього. А назву кар'єр отримав на честь жителя нашого села Івана, першого каменяра, який самотужки ще в першій половині 19 ст. почав нарізати ракушняк. Згодом тут було створено потужне механізоване підприємство. Сьогодні кар'єр закинутий, але зберіг свою історичну назву.

Рисунок 7. Іванівський кар'єр

8 сторінка (8-й учень). **Робітнича (Хмільна) гора**

Наш край знаходиться в степовій рівнинній території, але її окраїни мають невеликі підйоми - пагорби, які в нашому селі називають «гори» (рисунок 8). Прикладом є Робітнича гора. Свою назву отримала від прибулих робітників, які за селом зводили нафтопровід, згодом – газо- й аміакопроводи. Для них на пагорбі (на горі) було зведено тимчасове поселення. Роботи з проведення магістралей давно завершилися, а назва пагорба на честь робітників, які тут колись були, так і залишилася в народній пам'яті, що має своє топонімічне відображення.

Рисунок 8. Робітнича (Хмільна) гора

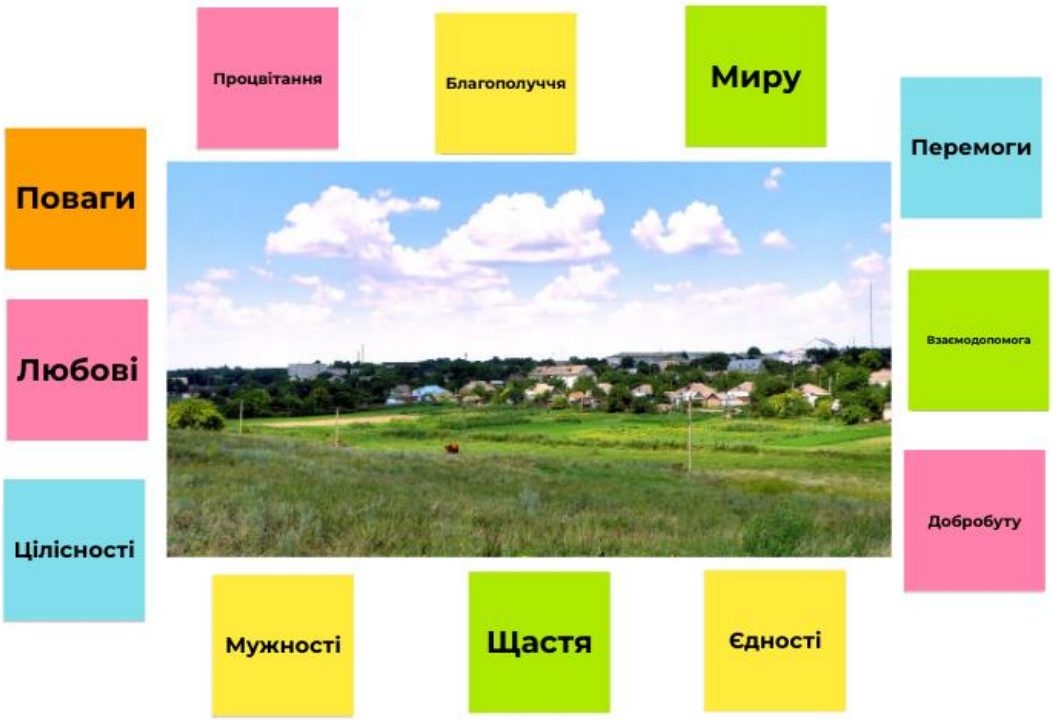
IV. Підсумкова частина.

Слово класного керівника. Широколанівка – це край, у якому ми народилися, у якому зростаємо і який постійно буде в нашому серці, куди б не закинула нас доля. Кожна людина завжди з великою любов'ю і душевним трепетом згадує місце, де народилася, назви, де минуло її дитинство. Те родинне вогнище, свою маленьку батьківщину, де живуть її батьки, рідні, знайомі. І якщо скласти їх в одне ціле, вийде велика держава - Україна.

Запитання: Які емоції у Вас викликав сьогоднішній захід?

Завдання: Пропоную кожному з Вас, написати своє побажання для нашого села, нашого краю, нашій Україні.

Дидактична гра: «Побажання для Широколанівки» у програмі Jamboard

Слово класного керівника. На жаль, закінчилася наша екскурсія. І, хоча вона була віртуальною, я сподіваюся, що вона Вам сподобалася. Вірю, що після цієї виховної години ви більше дізналися про визначні місця нашого села, будете цікавитися назвами і походженням топонімів які нас оточують, бережно ставитися до природних та географічних пам’яток рідного краю.

Дякую за увагу! До нової зустрічі.

Додаток Д

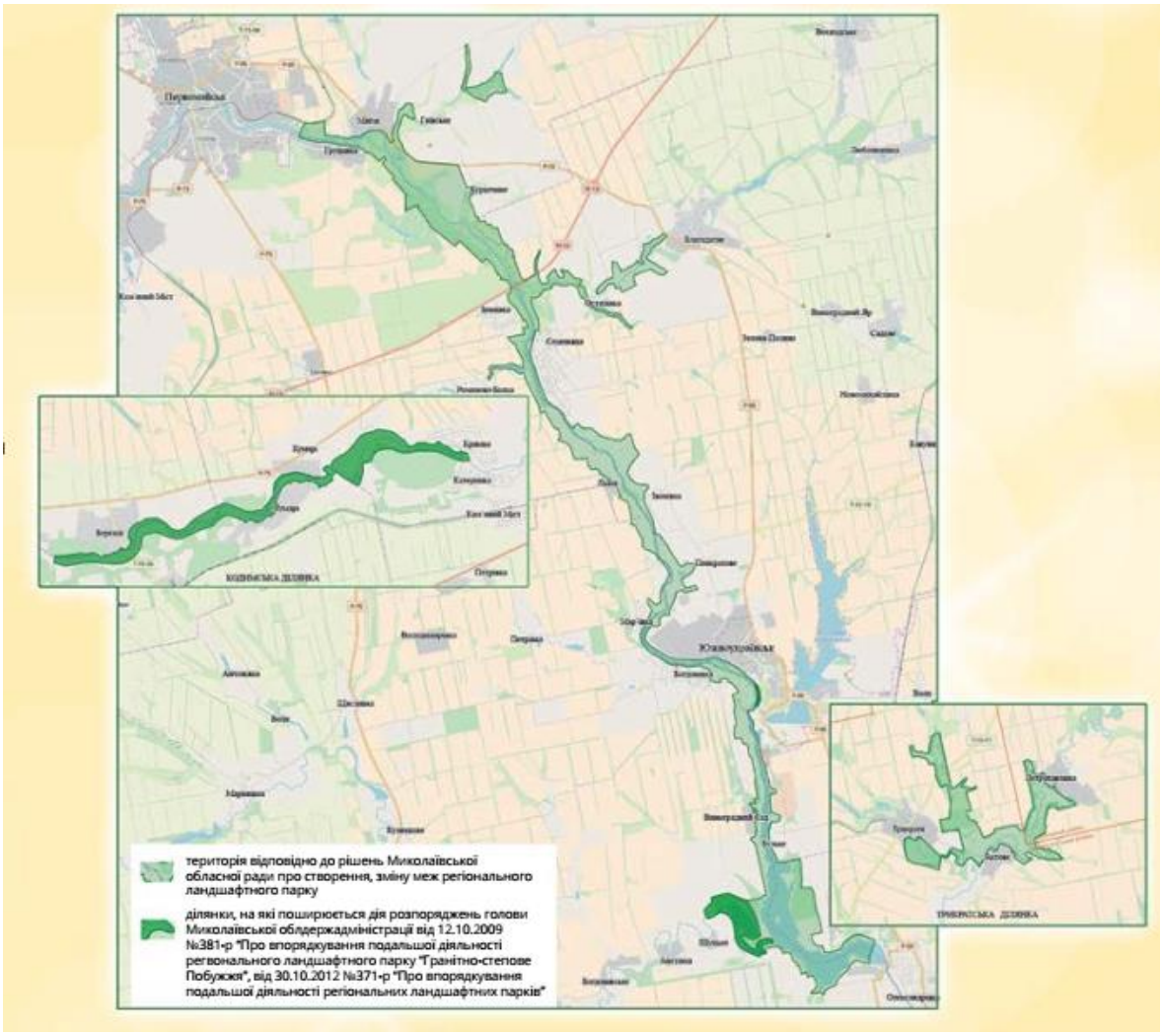
Регіональний ландшафтний парк «Кінбурнська коса»

Наведено за «Регіональні ландшафтні парки Миколаївщини» - ілюстроване науково-популярне видання URL: https://ecolog.mk.gov.ua/store/files/file/RLPM.pdf

Додаток Е

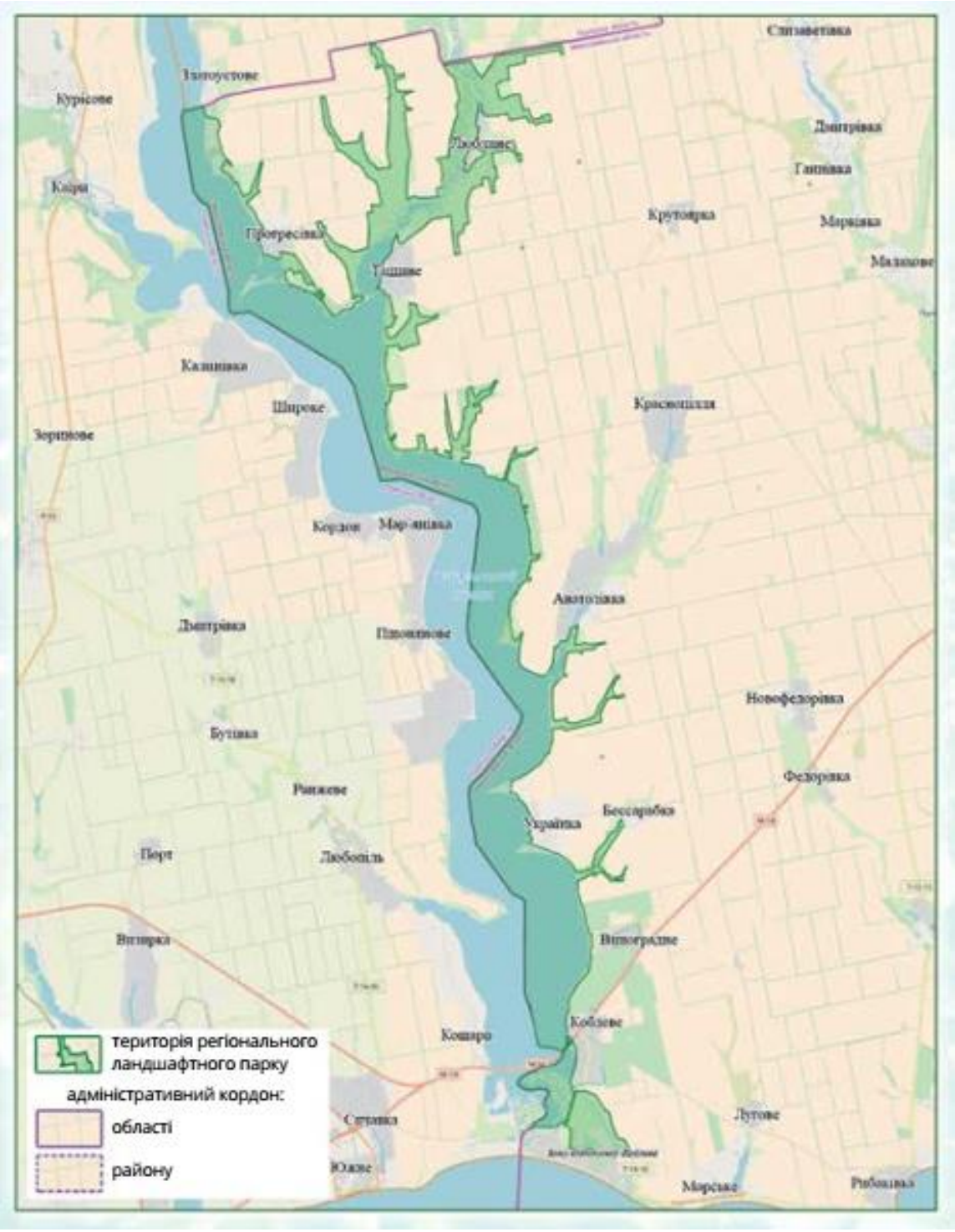
Регіональний ландшафтний Парк «Гранітно-степове Побужжя»

Наведено за «Регіональні ландшафтні парки Миколаївщини» - ілюстроване науково-популярне видання URL: https://ecolog.mk.gov.ua/store/files/file/RLPM.pdf

Додаток Ж

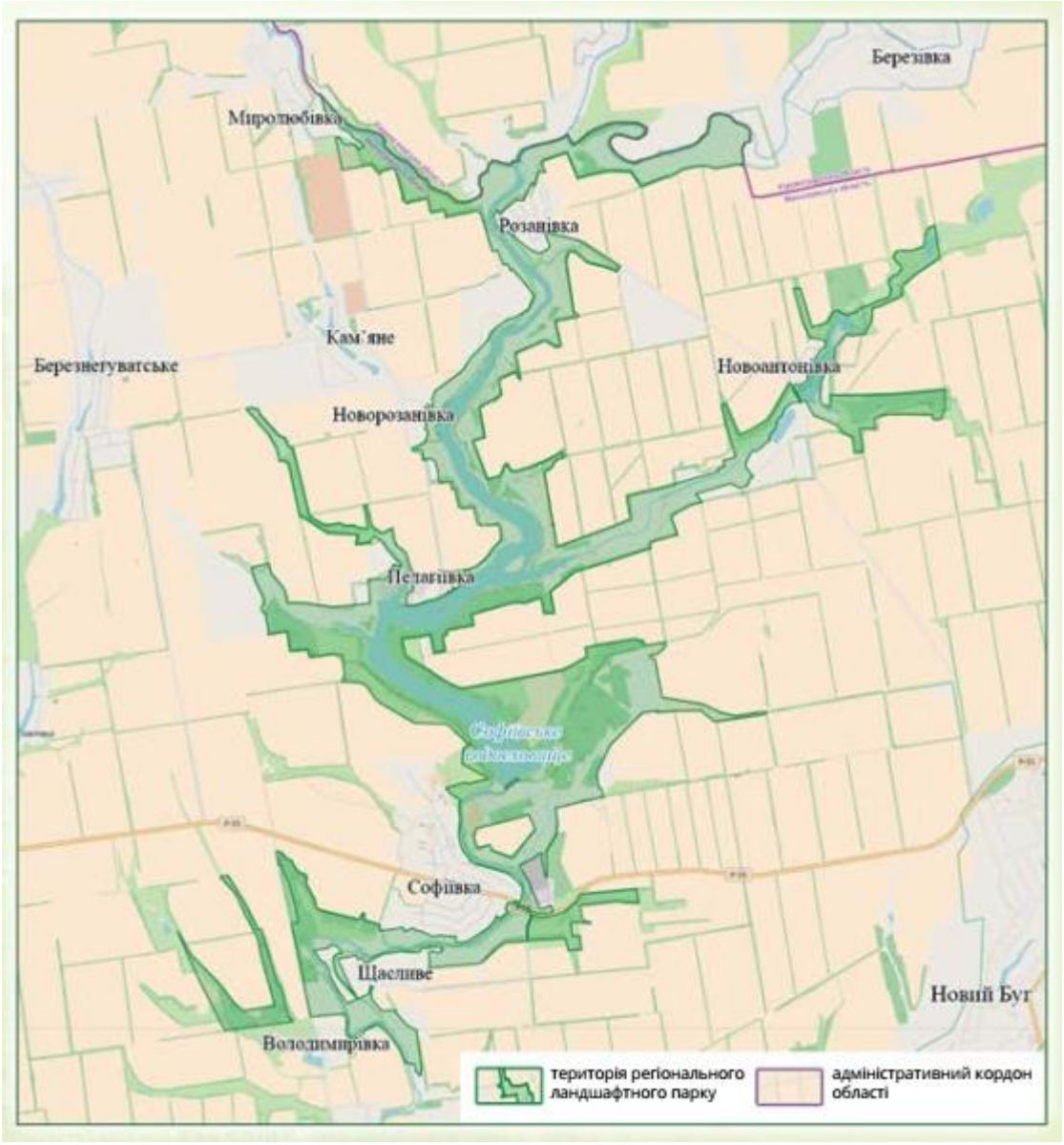
Регіональний ландшафтний парк «Тилігульський»

Наведено за «Регіональні ландшафтні парки Миколаївщини» - ілюстроване науково-популярне видання URL: https://ecolog.mk.gov.ua/store/files/file/RLPM.pdf

Додаток З

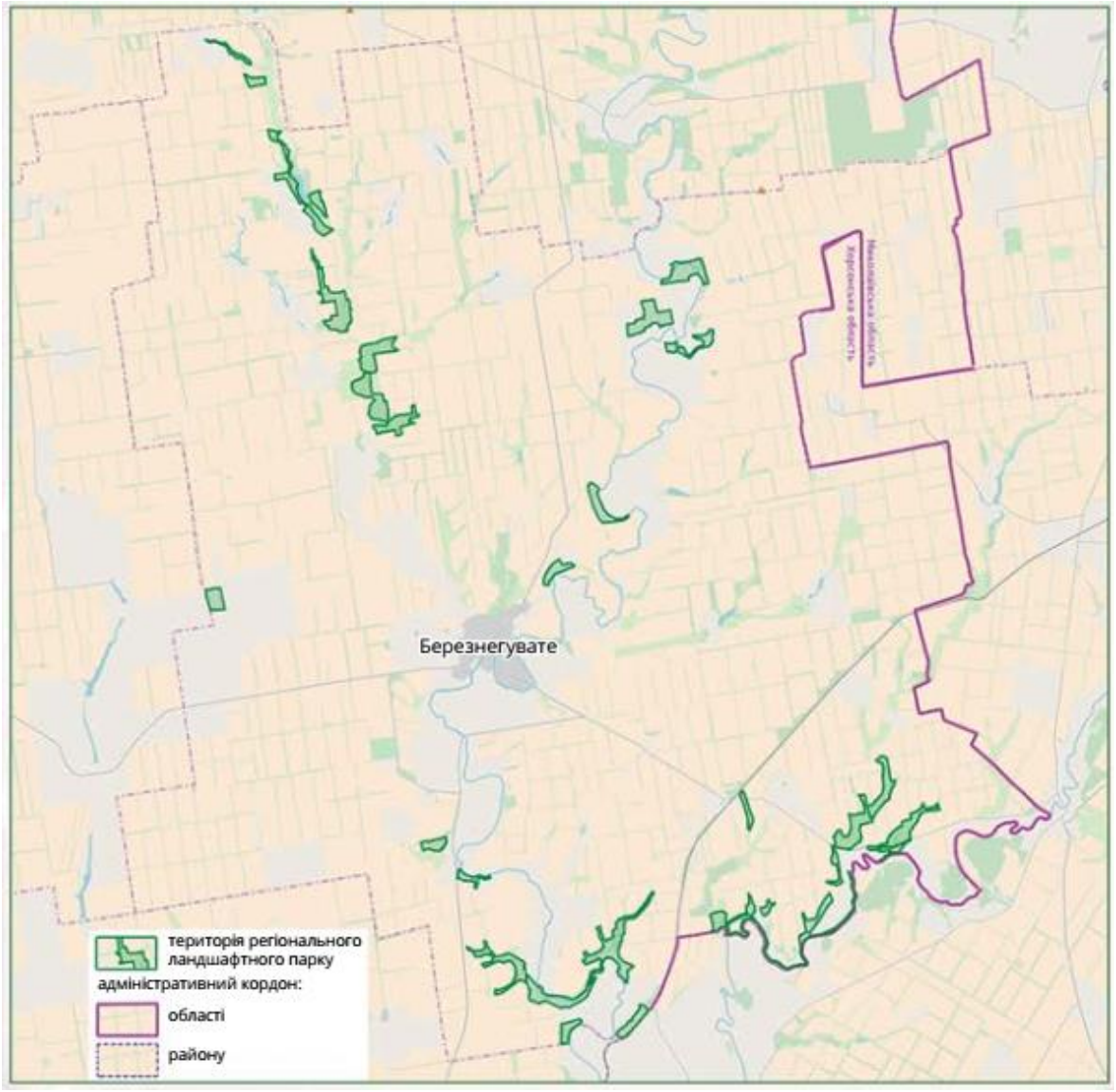
Регіональний ландшафтний парк «Приінгульський»

Наведено за «Регіональні ландшафтні парки Миколаївщини» - ілюстроване науково-популярне видання URL: https://ecolog.mk.gov.ua/store/files/file/RLPM.pdf

Додаток И

Регіональний ландшафтний Парк «Висунсько-Інгулецький»

Наведено за «Регіональні ландшафтні парки Миколаївщини» - ілюстроване науково-популярне видання URL: https://ecolog.mk.gov.ua/store/files/file/RLPM.pdf

Додаток К

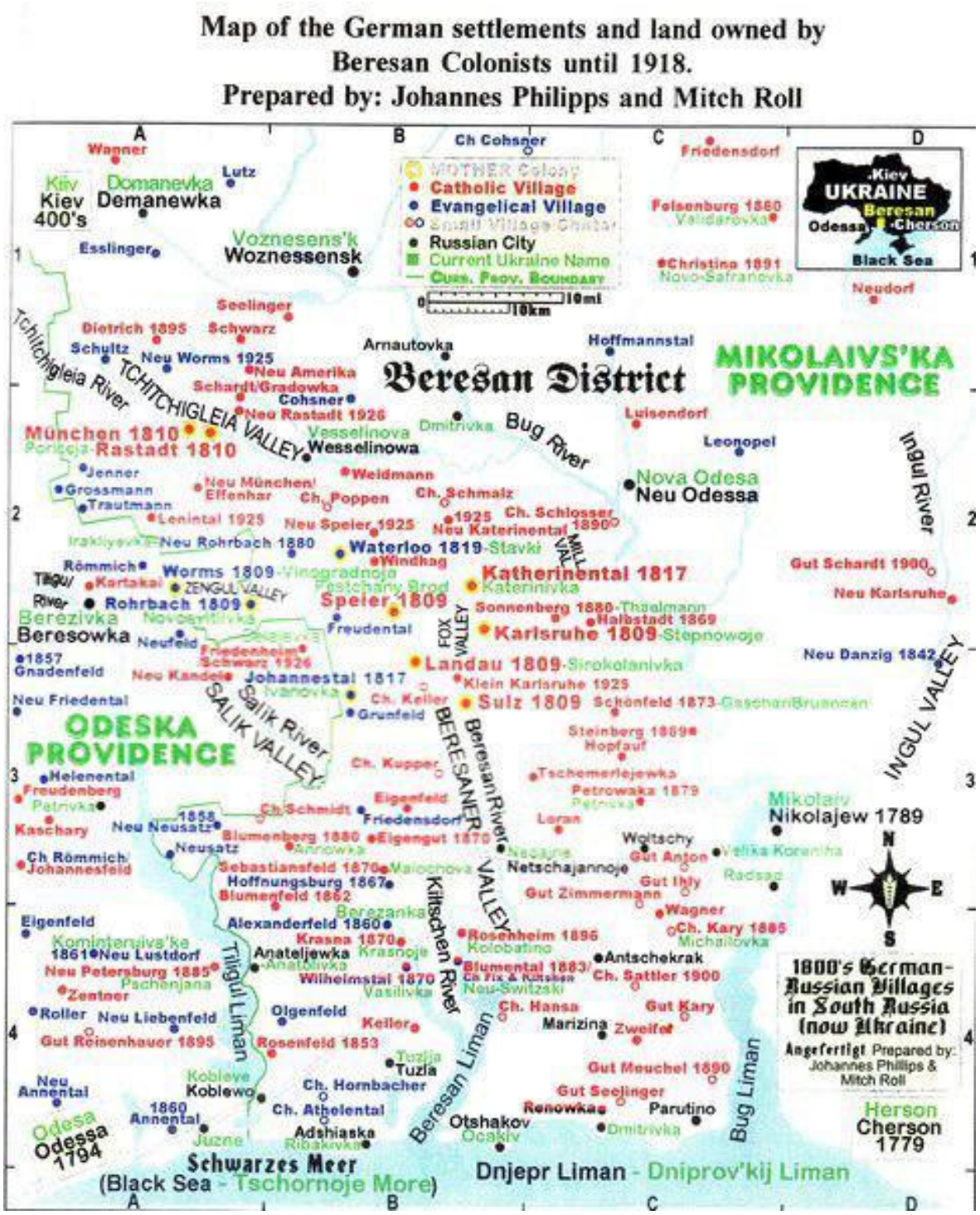
Санаторно-курортні та оздоровчі рекреації Миколаївщини (морське узбережжя)

Наведено за «Туристичний путівник. Миколаївська область»
URL: https://ua.dorogovkaz.com/oblasti_nikolaevska.php

Додаток Л

Карта колишніх німецьких поселень сучасної Миколаївської області, заснованих колоністами до 1918 р.

Наведено за «Німецькі колонії Миколаївської області» URL: https://sunkissed.com.ua/nemetskie-kolonii/